

מתוך הקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בנינים בני כשתילי זתים סביב לשלחנם,
הכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשת בראשית

אות א

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל

האלוקי חסידא קדישא רבנו שמשון חיים ב"ר

נחמן מיכאל נחמני ולה"ה

מח"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'

שחי לפני כ-300 שנה בתקופת האור החיים' ומקום קברו לא נודע

והבטיח שהלומד בחידושויו וספריו יזכה לישועות בבניי חיי ומזוני

גלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות

יו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון

שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון המבואר'
לזכות

יצחק בן צרים רחל

זמית רבנו ברמיתו והגטוחותיו
יעצוד לך ולכל משפחתך הי"ו
להיוושע בכל ילי דעיטב
חיי אריכי ועזוני רויחי וסוייעתא דשעיא,
בכל אשר יפנה יעצא את הברכה,
מתוך בריית נפא ונהורא מעליא
ויחקיים בהם כל ברכת העובר שכתב
'ועיניכם תראנה בניי בניי כשתילי זיתים
סביב לשולחנכם, חכמים ועבדים,
ובתים עלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד
לא יסופו עזרעכם'

יו"ל ע"י האיגוד העולמי
להפצת תורת
"זרע שמשון"

לקבלת הגליון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב

הרב מנחם בנימין פאסקס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק

הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"ג ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגליונות והספרים.

ניתן להפקיד בבנק מרובטל (17) סניף 635
מספר השבון 71713028 ע"ש זרע שמשון,
כמו מן נתון לתרום בכרטיס אשראי

זכות הצדוק דרבני תורתנו הקדושים ימן מכל
צדה וצוקה, וישפע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי ומוזני וכל טוב סלה
כהגטוחתי
בהקדמת ספריו.

הודעה ובקשה:

השתדלנו להעמיק בדברי רבנו ולבארם כראוי עד היכן שמשנת ידינו, אולם דברי רבנו עמוקים מני ים ואין בכוונתנו כלל להתגדר ולומר שהשגנו את עומק דבריו ועיוניו, ובדאי לא לקבוע במה שנכתב שזה הפירוש המוחלט בדבריו, ולכן אנו פונים אל כל הלומדים חיי, שבאם תמצאו דברים שאינם כראוי ואינם עולים בקנה אחד עם דברי חז"ל או רבותנו הקדמונים, כדאי לא על רבינו הקדוש ז"ע ויהיה תלונתכם כי אם עלינו, ובקשתנו שטווחה לנו מהלומדים אשר יבין ויסצא פירושים ודרשים יותר ראויים בהבנת דברי רבינו, אאז ממנו שימצאם ליריני בכדי שנוכל להקנם ולשלכם במהדורות הבאות, ובוה יהיה חלקו עמנו בזיכוי הרבים.
כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים, וכן באם תמצאו טעות ושגיאה מכל סוג שהוא, אנא תיידעו אותנו על כך ותבואו על הברכה.

פְּרִשְׁת בְּרֵאשִׁית

א

יִתְחַלֵּל הַמִּתְחַלֵּל וְיִדְעַ הַשֶּׁבֶל, לְשֵׁא
 בְּרֵכָה מֵאֵת ה' וְלִלְמֹד מִדְּעַת
 קוֹנֹו, לְהַתְחִיל כָּל מַעֲשָׂיו בְּרֵמֹז הָרוֹמֹז
 לְשׁוֹן בְּרֵכָה, כִּי שֵׁם יִצְוֶה ה' אֶתוֹ אֵת
 בְּרֵכָתוֹ, בְּרֵכָה וְחַיִּים עַד הָעוֹלָם.
 וְכֵן מְצִינֵנוּ בְּמִדְרָשׁ יִלְקוּט (שמעוני
 בראשית רמז ב), לְמַה הַתְּחִילָה
 הַתּוֹרָה בְּבִי"ת, שֶׁהוּא לְשׁוֹן בְּרֵכָה.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוֹאָר

א

הַתְּחִלַּת הַתּוֹרָה בְּאֵת בִּי"ת רֵמֹז לְבֵרָכָה, וְהַתּוֹעֵלַת בְּכֵרֶת הַדְּיוּט

הַתּוֹרָה, בְּאֵת בִּי"ת הָרוֹמֹז לְבֵרָכָה,
 כְּדִלְהֵלֶן, כִּי שֵׁם – שַׁעַל יְדֵי רֵמֹז זֶה יִצְוֶה
 ה' אֶתוֹ אֵת בְּרֵכָתוֹ, בְּרֵכָה וְחַיִּים עַד
 הָעוֹלָם, שַׁעַל יְדֵי שִׁיתְחִיל מַעֲשָׂיו בַּעֲנִין
 הַבְּרָכָה, יוֹכַל לְהַתְקִיִּים לְעוֹלָם.

וְכֵן מְצִינֵנוּ בְּמִדְרָשׁ יִלְקוּט (שמעוני
 בראשית רמז ב), לְמַה הַתְּחִילָה הַתּוֹרָה דּוּקָא
 בְּאֵת בִּי"ת, לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן בְּרֵכָה –
 הָאוֹת בִּי"ת הִיא הָרֵאשׁוֹנָה בְּתִיבַת

יֵשׁ לְאָדָם לְהַתְחִיל מַעֲשָׂיו

בְּרֵמֹז לְבֵרָכָה כְּמוֹ הַתְּחִלַּת הַתּוֹרָה

יִתְחַלֵּל הַמִּתְחַלֵּל וְיִדְעַ הַשֶּׁבֶל, לְשֵׁא
 בְּרֵכָה מֵאֵת ה', וְלִלְמֹד מִדְּעַת קוֹנֹו – כֹּל
 מִתְחַלֵּל שִׁזְכָּה לְחַכְמָה מִהַקְב"ה, יֵשׁ לוֹ
 לְהַשְׁכִּיל וְלַהֲבִינ, שֶׁהַרוּצָה לְקַבֵּל בְּרָכָה
 מִלְּפָנֵי ה', יֵשׁ לוֹ לְלַמֹּד מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל
 הַקְב"ה, וְלְהַתְחִיל כָּל מַעֲשָׂיו בְּרֵמֹז הָרוֹמֹז
 לְשׁוֹן בְּרֵכָה, כִּפִּי שֶׁהַתְחִיל הַקְב"ה אֵת

צִיּוֹנִים וּמְקוֹרוֹת

הָעוֹלָם. וְלִשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ (ויקרא כד, ד), טַל וּבֵרָכָה
 וְחַיִּים מְצִינֵנוּ, שְׁנֵאמַר כִּסְטַל חֶרְמוֹן שִׁיּוֹרַד עַל הַרְרִי
 צִיּוֹן כִּי שֵׁם צוּה ה' וְגו'. וְכַמְּהָ וְכַמְּהָ מְקוֹמוֹת
 מְצִינֵנוּ שְׁנֵהֲגוּ לְעִשׂוֹת רֵמֹזִים לְסִימָן טוֹב, וְכַגּוֹן
 בְּהוֹרִיּוֹת (יא). לְעִנִּין הַסִּימָנִים שְׁעוֹשִׂים בְּלִיל רֵאשׁ
 הַשְּׁנָה. רֵאשׁ תּוֹסֵ' בְּכֵרֶת (ז, א ד"ה שְׁאֵלְמִלִּי) לְגַבִּי
 קִלְלַת בְּלַעַם, שֶׁאֵם הִיָּה מִתְחִיל לְקַלֵּל בְּשַׁעַה שֶׁהַקְב"ה
 כּוֹעֵס, הִיָּה בְּכוּחוֹ לְהַמְשִׁיךְ לְקַלֵּל לְאַחַר מִכָּן. וּבִשְׁוֹת
 בֵּית יַעֲקֹב (ס"י קכז) הִבִּיא בְּשֵׁם הָאֵרֶץ, שִׁישׁ לְלַמֹּד
 מִכָּן לְעִנִּין הַטּוֹבָה, שֶׁכְּשֶׁמִּתְחִיל דְּבַר בּוֹזֵן טוֹב, יוֹעִיל
 זֶה לְהַמְשִׁיכוֹ לְאַחַר מִכָּן. וְכֵן כְּתַב בְּשׁוֹת אֶרֶץ צְבִי
 (ס"י קכא). ז. לִשׁוֹן הִילְקוּט, דְּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פּוּזִי

א. עַל פִּי לִשׁוֹן הַפְּסוּק (ירמיהו ט, כג), כִּי אֵם בְּזֹאת
 יִתְחַלֵּל הַמִּתְחַלֵּל הַשֶּׁבֶל וְיִדְעַ אֹתִי כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה
 חֶסֶד מְשֻׁפֵּט וְצִדְקָה כְּאֶרֶץ כִּי בְּאֵלֶּה חֶפְצֵי נְאֻם ה'.
 ב. עַל פִּי לִשׁוֹן הַפְּסוּק (תהלים כד, ה) 'יֵשׁא בְּרֵכָה
 מֵאֵת ה' וְצִדְקָה מְאֻלְקִי יִשְׁעו'. ג. עַל פִּי לִשׁוֹן הַגְּמָרָה
 (סוֹטָה ה, א), אִמַּר רַב יוֹסֵף, לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם מִדְּעַת
 קוֹנֹו, שֶׁהִרִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵנִיחַ כֹּל הָרִים וּגְבָעוֹת,
 וְהַשְּׂרָה שְׁכִינָתוֹ עַל הַר סִינִי. ד. הַכוּוֹנָה לְמִי שְׂרָאוּ
 לְהַתְחַלֵּל בְּעַצְמוֹ מַחֲמַת שֶׁהוּא בְּבַחֲנִית 'הַשְּׁכַל וְיִדוּע
 אוֹתִי, כִּפִּי שֶׁהוּבָא לְעִיל מִהַפְּסוּק בִּירְמִיָּהוּ. ה. עַל פִּי
 לִשׁוֹן הַפְּסוּק (תהלים קלג, ג), 'כִּטַּל חֶרְמוֹן שִׁיּוֹרַד עַל
 הַרְרִי צִיּוֹן כִּי שֵׁם צוּה ה' אֵת הַבְּרֵכָה חַיִּים עַד

אֵלָא דְקִשָּׁה, שְׁתַּרְי קָרָא בְּתִיב (תהלים קיט, ס) 'רֵאשׁ דְּבִרְךָ אַמֶּת', וְאִם בְּנֵן, הִיָּה לוֹ לְהַתְחִיל הַתּוֹרָה בְּאֵלֶּף שֶׁהוּא לְשׁוֹן אַמֶּת. וְהִנֵּם כִּי 'בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת' סוֹפֵי תְבוֹת אַמֶּת, עִם כָּל זֶה, הִיָּה

מִן הָרְאוּי שְׁאוֹת הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁל הַתּוֹרָה תִּהְיֶה בְּאַמֶּת, כְּדֵי לְקַיֵּם 'רֵאשׁ דְּבִרְךָ אַמֶּת' בְּדוּקָא, וְאֵף כִּי הַתְחִיל בְּבִי"ת שֶׁהוּא לְשׁוֹן בְּרֵכָה, עִם כָּל זֶה, אֵינּוּ מִתְקַיֵּם 'רֵאשׁ דְּבִרְךָ אַמֶּת'.

זרע שמשון המבואר

'ברכה'. ומכך ילמד האדם המשכיל, להתחיל גם הוא את כל מעשיו בדבר שרומז לברכה, שעל ידי כן תשרה עליו ברכת ה'.

מדוע לא התחילה התורה באל"ף רמז לאמת'

אֵלָא דְקִשָּׁה – יֵשׁ לַהֲקִשׁוֹת, שְׁתַּרְי קָרָא בְּתִיב (תהלים קיט, ס), 'רֵאשׁ – תחילת דְּבִרְךָ אַמֶּת' – תחילת דבריו של הקב"ה, הם אמת, וְאִם בְּנֵן, הִיָּה לוֹ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה בְּאוֹת אֵלֶּף, שֶׁהוּא לְשׁוֹן אַמֶּת. וְהִנֵּם כִּי מֵה שֶׁכְּתוּב בְּתַחֲלִיל הַתּוֹרָה 'בְּרֵאשִׁית בְּרָא

אֱלֹהִים אֶת', סוֹפֵי הַתְבוֹת הוּא אַמֶּת, וְנִמְצָא שֶׁאֵין נִרְמָזָה הַאֲמֵת בְּתַחֲלִיל הַתּוֹרָה, עִם כָּל זֶה, הִיָּה מִן הָרְאוּי שֶׁהַאֲוֹת הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁל הַתּוֹרָה תִּהְיֶה בְּאַמֶּת, כְּדֵי לְקַיֵּם כִּפְשׁוֹטוֹ אֶת הַפְּסוּק 'רֵאשׁ דְּבִרְךָ אַמֶּת' בְּדוּקָא – בְּתַחֲלִיל הַתִּיבָה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁבְּתוֹרָה. וְאֵף כִּי בְּדוּקָא הַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה בְּבִי"ת מִפְּנֵי שֶׁהוּא לְשׁוֹן בְּרֵכָה, עִם כָּל זֶה, עֲדִיין יֵשׁ לְדַקֵּק וְלַהֲקִשׁוֹת שֶׁאֵינּוּ מִתְקַיֵּם הַפְּסוּק 'רֵאשׁ דְּבִרְךָ אַמֶּת'. דְּמִשְׁמַע מֵהַפְּסוּק שֶׁהַקַּב"ה הַתְחִיל אֶת דְּבָרָיו מִמֶּשׁ בְּעֵינֵן אַמֶּת.

ציזונים ומקורות

וכו', למה בבי"ת, שהוא לשון ברכה. ולמה לא באל"ף, שהוא לשון אריה. ובירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א) איתא, אמר הקדוש ברוך הוא, איני בורא את עולמי אלא בבי"ת, שלא יהו כל באי העולם אומרי, היאך העולם יכול לעמוד ונברא בלשון אריה, אלא הריני בורא אותו בבי"ת בלשון ברכה, ואולי יעמוד. ח. לשון הפסוק, 'ראש דְּבִרְךָ אַמֶּת וְלַעֲלֹם כָּל מִשְׁפָּט צְדָקָה'. ט. ראה רש"י ומצודות, שהכוונה על 'אנוכי ולא יהיה', וז"ל רש"י, סוף דברך הוכיח על הראש שהוא אמת, שכששמעו האומות 'אנוכי ולא יהיה לך' ולא תשא' אמרו הכל להנאתו ולכבודו כיון ששמעו 'כבד', 'לא תרצח', 'לא תנאף', הודו על 'ראש דברך' שהוא אמת. ולפי דבריהם לא קשה כלל מה שדקדק רבנו, אולם רבנו פירש, שהכוונה על תחילת התורה,

וכמשמעות דברי המדרש, המובא בהערה להלן בסמוך, שפירושו על הפסוק 'בראשית'. י. וראה לשון המדרש (ב"ר א, ז), רבי יצחק פתח 'ראש דברך אמת' וגו', אמר רבי יצחק, מתחלת ברייתו של עולם 'ראש דברך אמת', 'בראשית ברא אלקים', ע"כ. וביארו המפרשים, שזה כולל גם מה שסופי התיבות של מילים אלה הוא אמת. יש לציין, שכאן נקט רבינו, הס"ת של תיבות 'ברא אלקים את' [והוא אמ"ת לפי סדר התיבות], וכך כתוב גם בבעל הטורים (בראשית א, א), ואילו בפירושו על קהלת (אות לה בסופו) נקט רבינו הס"ת של 'בראשית ברא אלקים' [והוא אמ"ת שלא לפי סדר התיבות]. וכן בפרשת יתרו (אות ח) הביא רבינו ש'בראשית ברא אלקים' – ס"ת אמת.

וַיֵּשׁ לֹאמֵר, דְּאִמְרִינֵן בְּמִדְרַשׁ רַבָּה
פְּרִשְׁתַּת תְּזַרְיעַ (ויק"ר טו, ז), 'אֲבָן
שְׁלֵמָה וְצִדְקַת יְהוָה לְךָ' (דברים כה, טו), אִם
עֲשִׂיתָ בֵּן, יְהוּיָה לְךָ מִה לְשֵׂא מִה לְתֵן

מֵה לְקַח מֵה לְמַפְרַ, שְׁהַפְּרִכּוֹת
מִבְּרִכּוֹת אֶת בְּעֲלִיָּהֶן. וְכֵן לְהַפְּדָה,
הַקְּלָלוֹת מִקְּלָלוֹת אֶת בְּעֲלִיָּהֶן 'לֹא יְהוּיָה
לְךָ' וְכֵן.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

הברכה שורה רק במקום שהאמת שורה
וַיֵּשׁ לֹאמֵר, בהקדם מה דְּאִמְרִינֵן בְּמִדְרַשׁ
רַבָּה פְּרִשְׁתַּת תְּזַרְיעַ (ויק"ר טו, ז), על הפסוק
(דברים כה, טו) ³¹ 'אֲבָן שְׁלֵמָה וְצִדְקַת יְהוָה לְךָ' –
יהיו בביתך רק אבני משקל שלמים
ונכונים, כדי שלא תונה בהם את הבריות.
ודרשו חכמים ממה שהתיבות 'יהויה לך'
נכפלו בפסוק, שהייתור בא ללמד ³², שאם
עֲשִׂיתָ בֵּן, שיש לך 'אֲבָן שְׁלֵמָה וְצִדְקַת',
ונשאת ונתת באמונה ובישרות,
ובמשקלות נכונים כמדתם, תהיה הברכה
שרויה בביתך, ו'יהויה לך' תמיד מֵה לְשֵׂא
וּמֵה לְתֵן - כסף וסחורה לעשות בהם משא
ומתן, ולהתפרנס בעסקיך כראוי, מֵה לְקַח
וּמֵה לְמַפְרַ – לקנות חפץ שהוא צריך
להשתמש בו, ולמכור החפץ שאינו נצרך

לו, בשביל לקנות חפץ הטוב ממנו ³³, לפי
שְׁהַפְּרִכּוֹת ³⁴ היינו התנהגות האדם ביושר,
מִבְּרִכּוֹת אֶת בְּעֲלִיָּהֶן – הנוהגים בדרך
הישרה וראויים לקבל הברכות. וְכֵן לְהַפְּדָה,
הַקְּלָלוֹת - היינו התנהגות האדם בקלקלה
ושלא בדרך הישר והרצוי, מִקְּלָלוֹת אֶת
בְּעֲלִיָּהֶן – הנוהגים בדרך שאינה ישרה
וראויים לקללות ³⁵, כמו שנאמר (שם כה, יג) ³⁶
'לֹא יְהוּיָה לְךָ וְכֵן' בְּכִסֵּף אֲבָן וְאֲבָן גְּדוּלָּה
וּקְטָנָה' – לא תקיים אצלך שני מיני אבני
משקל, האחת גדולה שמשקלה מרובה
ממדתה שבה תקנה סחורה מאחרים,
והשניה קטנה שמשקלה מועט ממדתה
שבה תמכור סחורתך לאחרים ³⁷, שנמצא
ששילמת למוכר רק על חלק מהסחורה
שקנית, וכן נתת ללוקח רק חלק מהסחורה

ציונים ומקורות

יא. לשון המדרש, אמר רבי לוי, ברכות מברכות את
בעליהן, וקללות מקללות את בעליהן, 'אבן שלמה
וצדק יהיה לך' וגו', אם עשית כן, יש לך מה לישא
ומה ליתן ומה ליקח ומה למכור. קללות מקללות את
בעליהן, 'לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה,
לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה', אם
עשית כן, לא יהיה לך מה לישא ומה ליתן ומה ליקח
ומה למכור. יב. לשון הפסוק, 'אֲבָן שְׁלֵמָה וְצִדְקַת יְהוָה
לְךָ אִיפֹה שְׁלֵמָה וְצִדְקַת יְהוָה לְךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יְמֵיךָ עַל
הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ'. יג. על פי פירוש
עץ יוסף. יד. על פי פירוש עץ יוסף. טו. המדרש קורא
ליושר – ברכה, ולגול – קללה, כי המתנהג ביושר
מבורך מאת הקב"ה, והגולן מקולל מאת הקב"ה. עץ

יוסף (שם). וראה עוד בפירוש מהרז"ו על המדרש.
טז. ולפי פירוש רבינו להלן [שהכוונה לברכות
הלויים שבהר גריזים], 'הברכות' היינו שהאדם
שמתנהג כראוי ויושר מתברך בברכות שנאמרו בהר
גריזים, והברכות עצמן לאחר שחלו על האדם, עוד
הן מברכות את בעליהן הנוהגים בדרך הישרה
בתוספת על הברכה הראשונה. וכן הקללות היינו
אותם הקללות שהאדם שאינו מתנהג כראוי מתקלל
בקללות שבהר עיבל, והקללות עצמן לאחר שחלו על
האדם, עוד הן מקללות את בעליהן הנוהגים בדרך
שאינה ישרה, בתוספת קללה. יז. לשון הפסוקים, 'לֹא
יְהוּיָה לְךָ בְּכִסֵּף אֲבָן וְאֲבָן גְּדוּלָּה וּקְטָנָה, לֹא יְהוּיָה לְךָ
בְּבִיתְךָ אִיפֹה וְאִיפֹה גְּדוּלָּה וּקְטָנָה'. יח. ע"פ רש"י.

שְׂדוּכְרֵי אֲמַת בְּלָבְבוֹ, וְדוֹקֵא הַתְּחִיל
בְּבִי"ת, לְאַשְׁמוּעֵינָן הַתּוֹעֵלֶת שִׁיהִיָּה לָנוּ
בְּדַבְרֵי אֲמַת.

וּבְשִׁנְדַקְדָק בְּתַבַּת 'בְּרֵאשִׁית',
הָאוֹתִיּוֹת שְׁלֵה
הֵם 'רֵאשׁ בֵּית', וְהִינוּ 'רֵאשׁ' כְּמוֹ
זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְּבוּאָר

דְּמִשְׁמַע מִכָּאן, שְׂאֵם יִתְנַהֵג הָאָדָם
בְּצַדֵּק וְאֲמַת, תִּהְיֶה לוֹ
הַבְּרָכָה, וְאֵם לְאוֹ, חֵם וְשְׁלוֹם לְהַפְדָּ.
אֵם כֵּן, שְׁפִיר קָאָמֵר קָרָא 'רֵאשׁ דְּבִרְדָּ
אֲמַת', שֶׁהַתְּחִיל בְּבִי"ת שֶׁהוּא לְשׁוֹן
בְּרָכָה, לְפִי שְׁזוֹ אֵינָה נִתְּנֶת אֶלָּא לְמִי

פסוק ראש
דברך אמת

בְּרָכָה, לְפִי שְׁזוֹ אֵינָה נִתְּנֶת אֶלָּא לְמִי
שְׂדוּכְרֵי אֲמַת בְּלָבְבוֹ^כ, ומתנהג ביושר
וצדק. וְדוֹקֵא הַתְּחִיל אֵת הַתּוֹרָה בְּבִי"ת,
שֶׁהוּא מִלְשׁוֹן בְּרָכָה, לְאַשְׁמוּעֵינָן הַתּוֹעֵלֶת
שִׁיהִיָּה לָנוּ בְּדַבְרֵי אֲמַת, שֶׁעַל יְדֵי הָאֲמַת
נִזְכָּה לְבִרְכָה. וְנִמְצָא שְׁמָה שֶׁהַתְּחִיל
הַקַּב"ה אֵת הַתּוֹרָה בְּלְשׁוֹן בְּרָכָה, הִרִי זֶה
כְּאִילוֹ הַתְּחִיל גַּם בְּלְשׁוֹן אֲמַת, לְפִי שְׂאֵין
הַבְּרָכָה שׁוֹרָה אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהָאֲמַת
שׁוֹרָה, וְהַבְּרָכָה וְהָאֲמַת הֵינָם אֶחָד.

שייכות 'זאת הברכה' ל'בראשית'
לענין הברכה התלויה באמת

וּבְשִׁנְדַקְדָק בְּתַבַּת 'בְּרֵאשִׁית', נִמְצָא
שֶׁהָאוֹתִיּוֹת שְׁלֵה הֵם נוֹטְרִיקוֹן 'רֵאשׁ בֵּית'^{כא},
וְנִרְמַז בְּזֶה כְּדַבְרֵינוּ, דְּהִינוּ ה'רֵאשׁ' –
תְּחִילַת דְּבִרְיָךְ, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב

שֶׁהִיא עֲלֶיךָ לִיתֵן לוֹ כִּנְגַד מַעוֹתָיו. וְדִרְשׁוּ
חֲכָמִים מִמָּה שֶׁהַתִּיבוֹת 'לֹא יִהְיֶה לָךְ' נִכְפְּלוּ
בְּפִסּוּק, שֶׁהִיִּתּוֹר בֹּא לְלַמֵּד^כ, שְׂאֵם נִשְׂאֵת וְנִתְּנֶת
בְּמִשְׁקָלוֹת שְׂאֵינִים יִשְׂרִים וְנִכְוֹנִים, וְרִימִית עַל
יְדֵיהֶם אֵת הַבְּרִיּוֹת, לֹא תִהְיֶה הַבְּרָכָה שְׁרוּיָה
אֶצְלָךְ, אֶלָּא שׁוֹב 'לֹא יִהְיֶה לָךְ' כִּסְף וְסַחוּרָה
לְעִשׂוֹת בְּהֵם מִשָּׂא וּמִתָּן, וְלֹהֲתַפְרֹנֵס.

דְּמִשְׁמַע מִכָּאן – מְדַבְּרֵי הַמְּדַרְשׁ שְׂאֵם
יִתְנַהֵג הָאָדָם בְּמִשָּׂאוֹ וּמִתְּנֵנו עִם הַבְּרִיּוֹת
בְּצַדֵּק וְאֲמַת, תִּהְיֶה לוֹ הַבְּרָכָה בְּמִמוֹנֵנו, וְאֵם
לְאוֹ – שֶׁלֹּא יִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּצַדֵּק וְאֲמַת,
יִהְיֶה חֵם וְשְׁלוֹם לְהַפְדָּ, וּמִמוֹנֵנו יִתְחַסֵּר.

וְאֵם כֵּן, שְׁפִיר קָאָמֵר קָרָא 'רֵאשׁ דְּבִרְדָּ
אֲמַת' – כִּי הִרִי זֶה נִחְשָׁב שֶׁאֵכֵן הַתְּחִילָה
הַתּוֹרָה בְּעֵנִין הָאֲמַת, עַל יְדֵי שֶׁהַתְּחִיל
הַקַּב"ה אֵת הַתּוֹרָה בְּבִי"ת, שֶׁהוּא לְשׁוֹן

ציונים ומקורות

ולא ענהו מפני שהיה קורא קריאת שמע, כסבור זה
שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו, והוסיף ואמר
תנהו לי בכך יותר. לאחר שסיים קריאת שמע, אמר
לו, טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה, שבאותן
דמים היה דעתי ליתנם לך. הרי שפסוק זה מרמז על
מי שנושא ונותן באמונה מופלגת, והנוהג כן בודאי
יזכה לברכה. וזהו גם כן עיקר חידוש דברי המדרש,
כי בודאי מי שמתנהג על פי הדין אין ראוי לשכר,
שהלא מחוייב לנהוג כן. כא. וכן הוא בתקוני זוהר
(תיקון ג' יח, א), וז"ל, כגוונא דא בראשית ראש

יט. על פי עץ יוסף. כ. על פי לשון הפסוק (תהלים
טו, ב) 'הוֹלֵךְ תָּמִים וּפְעֵל צֶדֶק יְדַבֵּר אֲמַת בְּלָבְבוֹ'.
ובהמשך הפרק (פסוק ה) נאמר, 'פִּסְפּוֹ לֹא יִתֵּן בְּנִשְׁוֹךְ
וְשִׁדְדָה עַל זָקִי לֹא יִלְחַח עֵשֶׂה אֶלֶּה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם',
והיינו שכשמתנהג ביושר מתברך ולא ימוט לעולם.
ואולי עוד נתכונן רבינו בזה לדברי הגמרא (מכות כד,
א), 'ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא, ופירש רש"י
(ד"ה רב ספרא), שרב ספרא היה לו חפץ אחד
למכור, ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא
קריאת שמע, ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים,

'ראש דְּבָרְךָ אָמֵת', 'בֵּית' לְפִי שְׂרָצָה
 לְהִתְחִיל בְּלִשׁוֹן בְּרָכָה. וּבְהִכִּי מְקַשֵּׁר
 הוּא 'זוֹאת הַבְּרָכָה' (דברים לג), כְּלוּמַר,
 לְמָה הִתְחִיל בְּ'בְרָאשִׁית', בְּשִׁבִיל
 תְּחִלַּת הַתּוֹרָה בְּסוּפָה, שְׁפוֹף הַתּוֹרָה
 'זוֹאת הַבְּרָכָה'.

זרע שמשון המבואר

התורה³², שְׁפוֹף הַתּוֹרָה – הפרשה
 האחרונה שבה, הוּא 'זוֹאת הַבְּרָכָה' (דברים
 לג). כְּלוּמַר, לְמָה הִתְחִיל הַקַּב"ה את
 התורה בְּ'בְרָאשִׁית', שהיא תיבה
 המתחילה באות בִּי"ת הרומז לענין
 הברכה, וכן נרמז בו 'ראש' דברך אמת,
 ו'בית', בְּשִׁבִיל לְקַשֵּׁר תחילת התורה עם
 סוף התורה שהוא פרשת 'זוֹאת הַבְּרָכָה' –
 ענין הברכה³³.

'ראש דְּבָרְךָ אָמֵת', הוא אות 'בֵּית',
 המרמזת לברכה. ונמצא, שה'אמת'
 וה'ברכה', רמוזים יחדיו בתחילת התורה.
 והטעם, לְפִי שְׂרָצָה הַקַּב"ה לְהִתְחִיל את
 התורה בְּלִשׁוֹן בְּרָכָה, והברכה תלויה
 באמת, כמו שהתבאר³⁴.

וּבְהִכִּי מְקַשֵּׁר תְּחִלַּת הַתּוֹרָה – פרשה
 ראשונה שבה, בְּסוּפָה – עם הכתוב
 בתחילת הפרשה האחרונה בסוף

ציונים ומקורות

הבריאה של בראשית ברא. [ראה בדברי רבינו בסוף
 פרשת וזאת הברכה, שפירש בכמה אופנים את
 הסמיכות של התיבות שבסוף התורה לתחילתה.
 אכן יש חידוש בדברי רבינו כאן, שדרש את
 הסמיכות של 'זוֹאת הברכה' שכתוב בתחילת
 הפרשה האחרונה ל'בראשית']. ומצינו בספרי
 הדרושים שנהגו לקשר סוף התורה עם תחילתה.
 ובטעם הדבר, ראה בוצינא דנהורא (תורה ב"ק אות
 לג) מגיד תעלומה (בפתיחה - והיה ברכה).
 כד. לכאורה צ"ע בעומק כוונת רבינו, שהרי גם בלי
 חידושו של רבינו שהבי"ת מרמזת לברכה על ידי
 ההתנהגות ביושר בענין ה'אמת', ג"כ מובנת
 הסמיכות של 'בראשית' ל'זוֹאת הברכה', משום
 שבאות בִּי"ת שכתובת בראשית היא התחלת
 התורה, גם כן מרומזת ענין הברכה. ונראה לבאר
 שמה שכתב 'ובהכִּי מקושר' וכו', נתכוון להוסיף
 ולפרש עוד בטעם הענין שהתחילו בענין הברכה,
 משום שרצה השי"ת לקשר את תחילת התורה עם
 סופה. והיינו שרבונו מתכוון להוסיף ולבאר מדוע
 העדיף להתחיל בלשון ברכה ולא בלשון אמת. א.
 להשמיענו תועלת הברכה שיהיה על ידי האמת. ב.
 משום שבכך מוסיף להסמיך ולקשר את תחילת
 התורה עם סופה.

בי"ת. וראה עוד בבעל הטורים (בראשית א, א)
 שהביא נוטריקון זה ורמז בזה באופן אחר.
 כג. נראה לומר שרבינו מתכוין להוכיח כדבריו,
 שהברכה והאמת שייכים זה בזה, ורמוזים יחד
 בתחילת התורה, מהנוטריקון 'ראש בית', שהרי
 'ראש' מרמז ל'ראש דברך אמת', ו'בי"ת' מרמז
 לברכה. ועוד נראה לפרש כוונת רבינו, שמתכוין
 להוסיף לרמז שאכן התחילה התורה ממש ב'אמת'
 כבר בתיבה ראשונה, כי תיבת 'בראשית' נוטריקון
 'ראש בית', 'ראש' רומז לענין אמת שכתוב בפסוק
 'ראש דברך אמת', בִּי"ת רומז לענין הברכה, נמצא
 שבתיבה ראשונה של התורה נרמזו יחדו ב' הענינים
 - אמת וברכה, וממילא לא קשה כלל קושייתו
 מהפסוק 'ראש דברך אמת', שאין ענין הברכה
 מפורש בתחילת התורה יותר מענין האמת.
 כג. נראה שהוא על דרך הכתוב בספר יצירה (פ"א
 מ"ז) נעוץ סופו בתחילתו. ובש"ל"ה (מסכת פסחים
 תורה אור אות קז), זהו ענין בשמחת תורה,
 כשמסיימן התורה, מתחילין ב'בראשית ברא'
 (בראשית א, א), כי נעוץ סופו בתחילתו, ותחילתו
 בסופו. והיינו 'לכל האותות והמופתים וגו' אשר
 עשה משה' וגו' (דברים לד, יא - יב), 'בראשית
 ברא' וגו', האותות והמופתים פרסמו חידוש

אָמְנָם על המדרש הנ"ל יש לדרק, דבפרק ח' דיומא (עה, א) אמרינו, תניא, אמר רבי יוסי, בא וראה שלא במדת הקדוש ברוך הוא, מדת בשר ודם אדם מקניט את חברו, יורד

עמו עד לחייו, אבל הקדוש ברוך הוא קלל את הנחש, עולה לגג מזונותיו עמו, יורד לקרקע מזונותיו עמו. קלל כנען, אוכל מה שרבו אוכל, ושותה מה שרבו שותה. קלל האשה, הכל רצין אחריה.

זרע שמשון המבואר

קושיא מהמבואר בגמרא שהמתקלל יש בו צד ברכה

אָמְנָם^כ על דברי המדרש הנ"ל, דמבואר שמי שנוהג שלא ביושר, מתקלל וממונו נפסד, יש לדרק, ממה דבגמרא בפרק ח' דיומא (עה, א)^כ אמרינו, תניא, אמר רבי יוסי, בא וראה שלא במדת הקדוש ברוך הוא - אינה דומה התנהגות הקב"ה עם בריותיו, למדת בשר ודם - להתנהגות בני האדם ביניהם לבין חבריהם, שהרי אם בן אדם מקניט - מצער את חברו, הרי חברו הזה יורד עמו עד לחייו - משתדל לצער ולהפסידו בהרבה דרכים, שמחמת שנאתו אינו מרחם עליו כלל^כ. אבל מדותיו של הקדוש ברוך הוא אינם כן, אלא אף כשהוא מעניש למי שחטא נגדו, עדיין הוא מרחם עליו, שהרי קלל את הנחש שמזונו יהיה עפר, מחמת שהסית את חוה ואדם לאכול

מעץ הדעת, ודוקא על ידי קללה זו מזונותיו מצויים לנחש בכל עת ובכל מקום, שבין אם הנחש עולה לגג של בית, מזונותיו מצויים עמו, שהרי נמצא שם עפר, ובין אם הוא חוזר ויורד לקרקע, גם כן מזונותיו מצויים עמו.

וכמו כן, הקב"ה קלל את כנען להיות עבד לאחיו^ט, לעונש על שביזה את נח אבי אביו, ודוקא על ידי קללה זו, מזונותיו מצויים לו, שאוכל ממה שרבו - אדונו אוכל, ושותה ממה שרבו שותה, כלומר, רבו חייב לספק לו מזונותיו וכל הצטרכויותיו, ולעולם לא יחסר לו ממזונותיו. וכמו כן קלל הקב"ה את האשה, בצער הריון ולידה^ז, משום שחווה אכלה מפרי עץ הדעת והחטיאה בזה גם את אדם הראשון, ומכל מקום, הכל רצין אחריה להנשא לה. וגם

ציזנים ומקורות

כה. רבנו חזון לפרש את דברי המדרש. כו. לשון הגמרא, תניא, אמר רבי יוסי, בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, מקניט את חברו יורד עמו לחייו. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו, יורד למטה מזונותיו עמו. קלל את כנען אוכל מה שרבו אוכל, ושותה מה שרבו שותה. קלל את האשה הכל רצין אחריה, קלל את האדמה הכל ניוונין הימנה. כז. הגירסא לפנינו בגמרא, מדת בשר ודם מקניט וכו'. אך כן הוא בדקדוקי סופרים על פי כת"י.

גם במאירי שם גרס כמו שהובא כאן. כח. ע"פ רש"י (ד"ה יורד). ומשמעות 'לחיי' - עיקר הדברים הנצרכים לו בחייתו. כט. ככתוב (בראשית ט, כה), 'ויאמר ארוי כנען עבד עבדים יהיה לאחיו'. ואף שבתורה כתוב שנח קלל את כנען, מכל מקום קללה זו היתה מאת הקב"ה, ששם בלבו של נח לקללו בכך, ורוח ה' דבר בו. בן יהודיע (שם ד"ה ואמר). ל. ככתוב (בראשית ג, טז) 'אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרבה בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך'.

מאמר ז"ל קלל את הנחש, עולה לגג מזונותיו עמו

הקללה, לא נשאר בו שום צד טוב
 וברכה כִּלְלֵל, וקשו אהדדי.
 ויש לומר, דאמרין בפרק קמא
 דעבודה זרה (ד, ב), תורה דכתיב
 בה 'אמת' (משלי כג, כג), אין הקדוש ברוך
 הוא עושה בה לפנים משורת הדין.

זרע שמשון המבואר

כִּלְלֵל, וקשו אהדדי - שתי הדרשות
 שבגמרא יומא ושבמדרש, סותרות הן זו
 את זו.

חילוק בין קללות שהן מכח התורה,
 לקללות שהן מכח דין

ויש לומר, בהקדם מה דאמרין בגמרא
 בפרק קמא דעבודה זרה (ד, ב)²⁷, תורה
 דכתיב בה - הנקראת בפסוק 'אמת'
 ככתוב (משלי כג, כג) 'אמת קנה ואל
 תמכור', ובשלוש השעות הראשונות
 שביום הקב"ה עוסק בה וכועס על העובר
 עליה, ומשום כן אין הקדוש ברוך הוא
 עושה בה - אינו מתנהג עם בריותיו
 לפנים משורת הדין, אלא דן אותם כפי
 שורת הדין, שה'אמת' אינה מתקיימת

קלל אדמה, הכל נזנזין ממנה, עכ"ל.
 ומכאן משמע שאף מי שנתקלל ויש לו
 הקללה, עם כל זה, נשאר לו תמיד איזה
 צד טוב וברכה, כמו האשה והנחש כנען
 ואדמה. ומהמדרש הנ"ל של 'לא יהיה
 לך אבן ואבן וכו', משמע שבמקום שיש

קלל הקב"ה את האדמה שתצמיח קוצים
 ודרדרים²⁸, לעונש על שלא הוציאה עץ
 שיש לו טעם הפרי²⁹, ומכל מקום לא
 בטלה חשיבותה, שהרי הכל נזנזין ממנה
 - ממה שצומח בה, עכ"ל.

ומכאן משמע, שאף מי שנתקלל
 מהקב"ה ויש לו - וחלה עליו הקללה, עם
 כל זה, נשאר לו תמיד איזה צד טוב
 וברכה, כמו האשה והנחש כנען ואדמה.
 ואילו מהמדרש הנ"ל של - על הפסוק 'לא
 יהיה לך בכיסף אבן ואבן וכו', שדרשו
 שאם לא תתנהג ביושר במשא ומתן, לא
 יהיה לך כלום, משמע שבמקום שיש
 הקללה, לא נשאר בו שום צד טוב וברכה

ציזונים ומקורות

הגמרא, אמר רב יוסף, לא ליצלי איניש צלותא
 דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש
 שתא ביחד, דלמא כיון דמפקיד דינא, דלמא מעייני
 בעובדיה ודחפו ליה מידחי. אי הכי, דצבור נמי.
 דצבור נפישא וזכותיה. אי הכי, דיחיד דצפרא נמי לא.
 כיון דאיכא ציבורא דקא מצלו, לא קא מדחי. והא
 אמרת, שלש ראשונות הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק
 בתורה. איפוך. ואיבעית אימא, לעולם לא תיפוך,
 תורה דכתיב בה אמת, דכתיב 'אמת קנה ואל תמכור',
 אין הקדוש ברוך הוא עושה לפנים משורת הדין, דין
 דלא כתיב ביה אמת, הקדוש ברוך הוא עושה לפנים

לא. ככתוב (בראשית ג, יז) 'ולאדם אָמר פִּי שִׁמְעֶתָ
 לְקוֹל אֲשֶׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא
 תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוּרָךָ בְּעִצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה
 כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב
 הַשָּׂדֶה'. לב. בפסוק (בראשית א, יא) 'ויאמר אלהים
 תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי
 לְמִינֵהוּ אֲשֶׁר זָרְעוּ בוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן'. וזה לשון
 רש"י, 'עץ פרי' - שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא
 לא עשתה כן, אלא (פסוק יב) 'ותוצא הארץ עץ
 עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על
 עונו, נפקדה גם היא על עונה ונתקללה'. לג. לשון

לפנים משורת הדין, ולכן יש בהן נמי צד ברכה.

ולשון של הברכות מברכות והקללות מקללות וכו', הינו, שבמצוות התורה נאמרו עליהן ברכות וקללות בהר גריזים ובהר עיבל (דברים כו, יב-יג), ואותן הברכות מברכות למי שעושה המצוה, ומקללות לעובר עליה.

זרע שמשון המבואר

בפרטיות, ואין נחשב שעברו בכך על מצוה שבתורה, כיון שלא היה זה דין מדיני התורה, והינו ענין משפט ודין, והרי נתבאר שבזה הקב"ה עושה בו לפנים משורת הדין, ואינו מעניש על כך את האדם במלוא חומרת הדין, אלא מפחית מהדין, ולכן יש בהן נמי צד ברכה, וכגון שהמזונות מצויים להתקלל, וכמו שאמרו במדרש.

כוונת המדרש לברכות וקללות
שבהר גריזים והר עיבל

והלשון של המדרש שהברכות מברכות את בעליהן, והקללות מקללות את בעליהן וכו', הינו, שבמצוות התורה נאמרו עליהן לישראל ברכות למקיימי המצוות, וקללות למי שעובר עליהן, בהר גריזים ובהר עיבל, ככתוב בתורה (דברים כו, יב-יג)^ה, ואותן הברכות מברכות למי שעושה המצוה, ומקללות הקללות - לעובר עליה, ובקללות אלו שבאים מחמת

דין דלא פתיב ביה 'אמת', הקדוש ברוך הוא עושה בו לפנים משורת הדין, עכ"ל. והכא נמו, הקללות הבאות מבח התורה ומצוותיה, אין בהן שום צד ברכה, והינו ההיא של 'לא יהיה לך בביתך אבן ואבן'. אמנם הקללות שנתקללו אדמה ונחש וקנען וכו', באו מבח קנם וענש, והינו דין, שעושה בו

בעשיית לפנים משורת הדין, אלא כשיש דין גמור^ל. אבל דין דלא פתיב ביה אמת - כשהקב"ה דן ושופט את העולם ובריותיו, כיון שהדין והמשפט לא נקרא בפסוק 'אמת', לכך הקדוש ברוך הוא עושה בו - בזמן שהקב"ה עוסק בדין ובמשפט, הוא מתנהג עם בריותיו לפנים משורת הדין - אינו מענישם לפי חומר הדין, אף שאינו 'אמת' בשלימות, עכ"ל. והכא נמי - וכמו כן לעניינינו יש ללמוד מדברי הגמרא, שתקללות הבאות מבח התורה ומצוותיה, היינו קללות הבאות על העובר על המצוות ומשפטי התורה שציוונו הקב"ה בתורתו הנקראת 'אמת', הרי הן לפי שורת הדין, ולכך אין בהן שום צד ברכה, והינו הקלה ההיא של - שדרשו על 'לא יהיה לך בביתך אבן ואבן'. אמנם הקללות שנתקללו אדמה ונחש וקנען וכו', באו מבח קנם וענש על חטאיהם שעברו על ציוי ה' אליהם

ציונים ומקורות

משורת הדין. לד. על פי פרשת דרכים (דרוש יח ד"ה ונראה דזה יובן). לה. סדר אמירת הברכות והקללות, מבואר במשנה (סוטה לב, א).

וַיֵּשׁ לֹאמֵר, שְׁבֹלָא זֶה הָיִיתִי אוֹמֵר, שְׂאִין צִרְדָּה לְהִתְרַחֵק כָּל כֶּף מֵאַרְחַ שְׁקֵר, שְׁהָרִי אָף שֶׁהִיא סִימָן קָלְלָהּ, עִם כָּל זֶה, יִהְיֶה בּוֹ צַד בְּרָכָה כְּמוֹ הַנְּחֹשׁ וְהָאֵשֶׁה. אֲבָל כְּשֶׁאֲנִי מֵתְבֹנֵן בְּמִצְוֹה אֲשֶׁר צִוִּיתֵנִי 'לֹא יִהְיֶה לְךָ וְכוּ' אֲכֵן וְאֲכֵן, שְׁמֹשֶׁם אֲנִי לֹאֲמַד שֶׁהַקְּלָלוֹת הַבָּאוֹת מִחַמַּת מִצְוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה

וּבְזֶה יוֹבֵן, מֵה שְׂאֵמֵר דְּוֹד הַמְּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים קיט, קד) 'מִפְקוּדֶיךָ אֶתְבֹּנֵן עַל כֵּן שְׁנֵאתִי כָּל אֲרֵחַ שְׁקֵר', דְּמַהוּ 'אֶתְבֹּנֵן', וּמַהוּ 'עַל כֵּן', דְּמַה הַתְּבוּנָה וּמַה פְּעֵם שִׁיךְ כָּאֵן, הֲלֵא קִרְא כְּתִיב (שמות כג, ז) 'מְדַבֵּר שְׁקֵר תִּרְחַק', וְעוֹד (ויקרא יט, יא), 'לֹא תִכְחָשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ וְכוּ'.

זרע שמשון המבואר

שיש בה הפסד ממון של חבירו.

לימוד מהעונש על ביטול מצוות התורה
שיש לשנוא את השקר בתכלית

וַיֵּשׁ לֹאמֵר, שְׁבֹלָא זֶה – בְּלִי הַהִתְבֹּנְנוֹת בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה, הָיִיתִי אוֹמֵר, שְׂאִין צִרְדָּה – אֵין נַחוּץ לְאָדָם לְהִתְרַחֵק כָּל כֶּף מֵאַרְחַ שְׁקֵר' – מִלְּהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ שְׁקֵר אֵף שְׂגוּרָם לְאָבֵד אֶת הַבְּרָכָה, שְׁהָרִי אָף שֶׁהַשְּׁקֵר הִיא סִימָן קָלְלָהּ, עִם כָּל זֶה, יִהְיֶה בּוֹ גַם כֵּן אִיזָה צַד בְּרָכָה, כְּמוֹ שְׂמִצִּינוּ כְּשֶׁנִּתְקַלְלוּ הַנְּחֹשׁ וְהָאֵשֶׁה, שֶׁלֹּא הִיתָה קָלְלָתָם גְּמוּרָה. וְלִכֵּן אֵף אִם אֲכַשֵּׁל בְּשִׁקְרָה וְתַחֲוֹל עָלַי קָלְלָהּ, יִהְיוּ מְזוּמָנִים לִי צְרִכֵי חַיִּי.

אֲבָל 'מִפְקוּדֶיךָ אֶתְבֹּנֵן', כְּלוּמָר, כְּשֶׁאֲנִי מֵתְבֹנֵן בְּמִצְוֹה אֲשֶׁר צִוִּיתֵנִי בְּתוֹרָה 'לֹא יִהְיֶה לְךָ וְכוּ' אֲכֵן וְאֲכֵן, שְׁמֹשֶׁם – מִמָּה שֶׁדִּרְשׁוּ בּוֹ שֶׁאִם לֹא תִתְנַהֵג בְּיוֹשֵׁר 'לֹא יִהְיֶה לְךָ' מִמּוֹן לְסַחֲוֹר בּוֹ, אֲנִי לֹאֲמַד שֶׁהַקְּלָלוֹת הַבָּאוֹת מִחַמַּת שְׁעֵבֵר עַל מִצְוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה, הֵן יוֹתֵר חֲמוּרֹת מִמָּה שֶׁנִּתְקַלְלוּ

התורה אין צד ברכה. אבל בקללות הבאות שלא מכח התורה, אלא מכח דין ומשפט, יש צד ברכה.

דקדוקים בלשון הפסוק

'מִפְקוּדֶיךָ אֶתְבֹּנֵן עַל כֵּן שְׁנֵאתִי כָּל אֲרֵחַ שְׁקֵר' וּבְזֶה¹⁶ יוֹבֵן, מֵה שְׂאֵמֵר דְּוֹד הַמְּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּתַהֲלִים (קִיט, קד). 'מִפְקוּדֶיךָ אֶתְבֹּנֵן עַל כֵּן שְׁנֵאתִי כָּל אֲרֵחַ שְׁקֵר', דְּקִשָּׁה, מַהוּ הַלְשׁוֹן 'אֶתְבֹּנֵן' שְׁנִקֵּט דוֹד הַמֶּלֶךְ, וְלִמָּה לֹא אָמַר 'פְּקוּדֶיךָ לְמַדְתִּי', וּמַהוּ 'עַל כֵּן שְׁנֵאתִי כָּל אֲרֵחַ שְׁקֵר', שְׂמִשְׁמַע שֶׁרַק מִחַמַּת ה'הִתְבֹּנְנוֹת' הִיתִירָה בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנֵּא דוֹד אֶת דְּרִכֵּי הַשְּׁקֵר, דְּמַה תְּבוּנָה וּמַה פְּעֵם שִׁיךְ כָּאֵן – מַהִי הַשִּׁיכּוֹת שֶׁל הַהִתְבֹּנְנוֹת בְּמִצְוֹת, עִם הַשְּׁנֵאָה לְשִׁקְרָה, וְהֲלֵא נִצְטוּיֵנוּ בְּפִירוּשׁ לְהִתְרַחֵק מִהַשְּׁקֵר, דְּקִרְא כְּתִיב בְּפִירוּשׁ (שמות כג, ז)¹⁷ 'מְדַבֵּר שְׁקֵר תִּרְחַק', וְעוֹד כְּתוּב בְּפִסּוּק (ויקרא יט, יא) 'לֹא תִגְנַבּוּ וְלֹא תִכְחָשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ וְכוּ' אִישׁ בְּעִמְיָתוֹ, וְנִכְלַל בּוֹ כָּל גְּנִיבָה וְרִמְאוֹת

ציזונים ומקורות

לו. היינו לפי מה שנתבאר לעיל שבקללות שבאים מכח התורה, היינו מחמת שעבר על דין תורה, קללתן שלימה בלי שום צד ברכה. לו. לשון הפסוק, 'מדבר שקר תרחק וגו' וצדיק אל פהרוג פי לא אצדיק רשע.

הן יותר חמורות, שלא נשאר בהן שום צד טוב כלל, 'על כן שנאתי כל ארח שקר, אני שונא אותם שנאה גמורה, לפי שכל המרגילים עצמם בדרך שקר,

זרע שמשון המבואר

לסוף הם עוברים על המצוה המפורשת בתורה, לפי שנממעים בפמאה - בשקר, ואז קללתן קללה גמורה שאין בה שום צד ברכה, מפני שעברו על דברי תורה^ט.

דקדוקים בענין חומרת ברכת הדיוט וקללתו אלף דלפי דרך זה, שרק קללה הבאה מכח התורה היא קללה גמורה, אבל קללה שאינה באה בכח התורה אינה קללה גמורה, יש לדקדק, במאי דאמרינן בגמרא בפרק קמא דברכות (ז, א)^פ,

הנחש והאשה, שלא נשאר בהן שום צד טוב כלל, לפי שבעונש העובר על התורה אין הקב"ה מתנהג לפני משורת הדין, 'על כן שנאתי כל ארח שקר, אני שונא אותם - את ההולכים בדרכי השקר^ח, שנאה גמורה - ומתרחק מכך בתכלית הריחוק ואף באופן שאין בה איסור בדיני התורה, לפי שכל המרגילים עצמם בדרך שקר - שאינם מתרחקים לגמרי ממנו, ועושים מעשים שאינם ראויים כל כך,

ציונים ומקורות

קללה גמורה מבלי שום טובה. ועומק הענין היינו משום דשקר הרי זה מדה, ואף שיש אופנים שמותר לשקר, מכל מקום עדיין צריך האדם לחשוש שאם ירגיל עצמו לשקר באופן המותר, שמא יקבע בעצמו מדה מגונה זו, ועל ידי כך ישקר אף במקום איסור ממש, ואזי יחול עליו קללה גמורה, ומשום כך צריך לשנוא את השקר ולהתרחק ממנו בתכלית הריחוק. וכדוגמה לענין זה יצויין לדברי השפת אמת (תהלים קכא) בביאור הפסוק 'ה' הצילה נפשי משפת שקר, דלכאורה יותר ראוי לומר 'ה' הצילה פי משפת שקר, אולם כוונת בקשת דוד המלך, דאף באופנים שצריך הוא לשקר כגון מחמת שלום וכדו', מכל מקום חושש שיטבע בו מדת השקר ויגרום לו לשקר אף באופנים שאסור לשקר, ולכך בדוקא ביקש 'ה' הצילה נפשי משפת שקר, והיינו שלא יקבע בו מדת השקר. מ. לשון הגמרא, תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע, פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי וכו' שהוא יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי ישמעאל בני, ברכני. אמרתי לו, יהי רצון מלפניך, שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך

לה. יתכן שכוונת רבינו היא, על דרך מה שאמרו בסוכה (מו, ב), ואמר רבי זירא, לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי, ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמורי שיקרא, שנאמר (ירמיהו ט, ד) 'למדו לשונם דבר שקר'. ופירושו המפורשים (עיין ערוך לנר ד"ה ואמר). שכוונת הגמרא היא, שאף באופן שאינו עובר משום 'מדבר שקר תרחק', מכל מקום אין ראוי לנהוג כן, משום שהוא מרגיל בכך את התינוק לדבר שקר. וראה עוד בהערה הבאה. לט. נראה ביאור דברי רבינו בתירוץ, שלשון 'שנאתי' הכתוב בתהלים, משמעותו יותר חזק מלשון 'תרחק' שכתוב בתורה. ועל כן אמר דוד, שאם לא הייתי מתבונן בפיקודיך, אמנם הייתי 'מתרחק' מהשקר כמו שנצטוונו בתורה, אך לא הייתי שונא דרך זו בתכלית. אך לאחר ש'בפיקודיך אתבונן', והיינו בפרשת המשקלות, שמשם מוכח שהקללות הבאות מחמת התורה אין בהם שום צד ברכה, אז 'שנאתי כל ארח שקר' בתכלית הריחוק, וגם באופן שהדבר מותר מן הדין, אני מתרחק מכך, כי אני חושש שיקבע בי מדת שקר וזה יגרום לי לבסוף אף לעבור על מצוות התורה ובכך יבוא עלי

מאקדם ד"ל
אל תהי
ברכת הדיוט
קלה בעיניך
אל תהי
קללת הדיוט
קלה בעיניך

א, אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, ובפרק ח' דקמא (ב"ק צג, א), אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, והלא ברכה וקללה זו אינן באות מפי מצוות התורה, ומן הראוי הוא שתהינה קלות, לפי שאף אם מן השמים יספמו באותה קללה, יהיה בה איזה צד טוב.

ועוד, אם זה האיש שמקבל אותה ברכה הוא איש צדיק ששומר המצוות והולך בדרך אמת, ממילא הברכה באה עליו, ואין לו צורך לברכה של אותו הדיוט. והוא הדין אם התדיוט יקללהו, אינו מן הראוי שתחול עליו הקללה, שהרי פתיב (תהלים צו, י) 'שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילים', ועוד,

זרע שמשון המבואר

התורה. ואם כן, הרי קללת הדיוט אכן קלה היא.

ועוד קשה, שממה נפשך, אם זה האיש שמקבל אותה ברכה מההדיוט הוא איש צדיק, ששומר – מקיים את המצוות והולך בדרך אמת ומתרחק לגמרי מן השקר, הלא בודאי ממילא הברכה באה עליו, מפני שהברכות מברכות את בעליהן, ואין לו צורך לברכה של אותו הדיוט. והוא הדין שאם ההדיוט יקללהו, מפני מה צריך לחשוש מכך, הלא אינו מן הראוי שתחול עליו הקללה, שהרי פתיב (תהלים צו, י) 'שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילים', ונכלל בזה שהקב"ה שומר את נפשות

אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך – אל תזלזל בכוח ברכה הבאה מפי אדם פשוט, ולומר שלא תועיל לך, ובפרק ח' דבבא קמא (צג, א) אמרינן, אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך – אל תזלזל בכוח קלה הבאה מפי אדם פשוט, ולומר שלא תזיקך. ולכאורה יש להקשות והלא ברכה וקללה זו של הדיוט, אינן באות מפי מצוות התורה, ומן הראוי הוא שתהינה קלות בעינינו, לפי שאף אם מן השמים יספמו באותה קללה שתחול על האדם, מכל מקום, ראוי שיהיה בה איזה צד טוב – שיהנה האדם מכך, ואינה חמורה כקללה הבאה מכח

ציזנים ומקורות

כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות. [יש לעיין, לפי פירוש רבינו להלן שברכת ההדיוט נצרכת רק כשהצדיק חטא חטא קל, כיצד נפרש לגבי שרה, וכי חטאה חטא קל. ויתכן לומר שאכן משום כן הקדים שאמר לה 'הואיל וכסית ממני ולא גלית שהוא אשך וגרמת אלי כל הצער הזה', שבזה יש קצת מענין חטא, ואכן רק מחמת כן היה מקום לקללה לחול]. מב. לשון הפסוק, 'אֲהָבֵי ה' שָׂאוּ רָע שְׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רָשָׁעִים יַצִּילֵם'.

ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, ותכנס להם לפני משורת הדין, ונענע לי בראשו. וקמשמע לן שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך. מא. לשון הגמרא, אמר רבי יצחק, לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה, שנאמר (בראשית כ, טז) 'הנה הוא לך כסות עינים', אמר לה, הואיל וכסית ממני ולא גלית שהוא אישך וגרמת אלי הצער הזה, יהי רצון, שיהו לך בני כסוי עינים, ונתקיים בזרעה, דכתיב (בראשית כז, א) 'ויהי

וְיֵשׁ לֹמֵר, שְׂאֵף מִי שֶׁהוּא צָדִיק, לְפַעֲמִים אֲפָשֶׁר שְׁנַכְשֵׁל בְּאִיזָה חֲטָא, וְאוֹתוֹ חֲטָא מוֹנַע מִמֶּנּוּ בְּאוֹתָהּ הַשְּׁעָה הַטּוֹב וְהַבְּרָכָה, וְאִין חֲבוּשׁ מִתִּיר עֲצָמוּ מִבֵּית הָאֲסוּרִים (כִּרְכּוֹת ה, ב), וּבְשִׁבִיל זֶה הַכֶּרַח לְאִיזָה סִיּוּעַ מֵאָדָם אַחֵר. וּכְשֶׁזָּה הַתְּדִיּוּט מְסִיעוֹ, מְזַמֵּן לְבְּרָכָה.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְּבוּאָר

צָדִיק שְׁנַכְשֵׁל בַּחֲטָא נֶצְרָךְ לְבִרְכַת הַהֲדִיּוּט שֶׁתִּסְיַעְנֵנו לַחֲזוֹר לְמַדְרַגְתּוֹ

וְיֵשׁ לֹמֵר, שְׂאֵף מִי שֶׁהוּא צָדִיק הֲרָאוּי רַק לְבִרְכָה, לְפַעֲמִים אֲפָשֶׁר שְׁנַכְשֵׁל בְּאִיזָה חֲטָא⁹⁹, וְאוֹתוֹ חֲטָא מוֹנַע מִמֶּנּוּ בְּאוֹתָהּ הַשְּׁעָה אֵת הַטּוֹב וְהַבְּרָכָה הֲרָאוּיִם לְבוֹא עֲלָיו מִכַּח קִיּוּם הַמִּצְוֹת¹⁰⁰, וְאִין חֲבוּשׁ מִתִּיר עֲצָמוּ מִבֵּית הָאֲסוּרִים – עַל דְּרַךְ מִשֵּׁל שֶׁאֲמָרוּ דְּמִי שֶׁהוּא אֲסוּר בְּבֵית הַסּוּהָר, אִינוֹ יִכּוֹל לְהוֹצִיא אֵת עֲצָמוּ מִשָּׁם, אֲלֵא הוּא נֶצְרָךְ לְאִנְשִׁים אַחֲרִים מִבְּחוּץ שִׁיּוּצִיאֹהוּ (כִּרְכּוֹת ה, ב)¹⁰¹, וְכִמוֹ כֵּן הַנִּכְשֵׁל בַּחֲטָא שֶׁזֶה מוֹנַע מִמֶּנּוּ אֵת הַבְּרָכָה, אִינוֹ יִכּוֹל לְתַקֵּן אֵת עֲצָמוֹ וְלִזְכּוֹת לְהַשְׁפַּעַת הַטּוֹבָה, עַד שֶׁיַּעֲזְרוּהוּ אֲנָשִׁים אַחֲרִים. וּבְשִׁבִיל זֶה, הַכֶּרַח צָדִיק זֶה שְׁנַכְשֵׁל בַּעֲבִירָה, לְאִיזָה סִיּוּעַ מֵאָדָם אַחֵר,

הַצָּדִיקִים מִיַּד הַרְשָׁעִים שֶׁמְקַלְלִים אוֹתָם. וְעוֹד, שֶׁהָרִי בּוֹדָאֵי שֶׁלֹּא תַחֲוֹל עֲלֵיהֶם קָלֵל הַרְשָׁעִים, שֶׁהַבְּרָכּוֹת מְבָרְכוֹת אֵת בְּעַלְיָהּ, וּבְמָקוֹם שֶׁשׁוֹרָה הַבְּרָכָה עַל הַצָּדִיק מַחֲמַת מִצְוֹתָיו, בּוֹדָאֵי תַתְּרַחֵק מִמֶּנָּה הַקְּלָלָה.

וְלַחֲפָף גַּם כֵּן קֶשֶׁה, דָּאֵם הוּא רְשָׁע וְהוֹלֵךְ אַחֵר הַשְּׂקָר – שְׁעוֹבֵר עַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, הַקְּלָלָה בָּאָה עֲלָיו מֵעֲצָמָה מִכַּח הַתּוֹרָה, וְכִמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, שֶׁהַקְּלָלוֹת מְקַלְלוֹת אֵת בְּעַלְיָהּ, וְאִין לֹא צָרָךְ לְקַלְלָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הַדִּיּוּט, וְמָה שִׁיּוּךְ לְהַזְהִירוֹ שֶׁלֹּא תִהְיֶה קָלָה בְּעֵינָיו. וְכִמוֹ כֵּן, אֵף אִם הַדִּיּוּט יְבָרְכֵהוּ לְרַשָּׁע, מְכַל מְקוֹם, אוֹתוֹ רְשָׁע אִינוֹ מְזַמֵּן – מוֹכֵן לְבְּרָכָה, וּבּוֹדָאֵי לֹא תַחֲוֹל עֲלָיו בְּרַכַת הַהֲדִיּוּט.

צִיּוּנִים וּמְקוֹרוֹת

[לְמָה לֹא הַעֲמִיד רַבִּי יוֹחָנָן אֵת עֲצָמוֹ מִחֲלִינ], אֲמַרִי, אִין חֲבוּשׁ מִתִּיר עֲצָמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים. נִיתָן לְהַמְתִּיק אֵת הַמִּשְׁלֵל שֶׁהֵבִיא רַבְנּוֹ עַל עֵנִין הַתִּיקוֹן וְהִיּוּצִיאָה מִן הַהַפְסָד שֶׁבָּא לוֹ מִחֲמַת הַחֲטָא, מָה שֶׁמִּצִּינוֹ שֶׁאִין חֲשׁוֹב מִתִּיר עֲצָמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים, כִּי אֲכַן גַּם עֵנִין הַחֲטָא מִצִּינוֹ שֶׁנִּמְשַׁל מִמֶּנּוּ לְבֵית הָאֲסוּרִים, רָאָה בְּתַנְיָא (לִיקוּטֵי אֲמַרִים פ"ז ח פ"ז) לְגַבִּי מִשְׁמַעוֹת

מִגַּב נְדַצ"ל, חֲטָא. מוֹד. רָאָה לְשׁוֹן הַפְּסוּק (יִרְמִיָּהוּ ה, כה) וְחֲטָאֲתִיכֶם מִנְעוֹ הַטּוֹב מִכֶּס'. מוֹה. לְשׁוֹן הַגְּמָרָא, רַבִּי יוֹחָנָן חֲלַשׁ, עַל לְגַבִּיָּה [נִכְנַס אֲצִלוֹ לְבִיקְרוֹן רַבִּי חֲנִינָא. אֲמַר לִיָּה, חֲבִיבִין עֲלִיךְ יִסּוּרוּן. אֲמַר לִיָּה, לֹא הֵן וְלֹא שְׂכוֹן. אֲמַר לִיָּה, הֵב לִי יָדְךָ, יִהְיֶה לִיָּה יְדִיָּה וְאוֹקְמִיָּה] הוֹשִׁיט רַבִּי יוֹחָנָן אֵת יָדוֹ לְרַבִּי חֲנִינָא וְהַעֲמִידוֹ מִחֲלִינ]. אֲמַרִי, לֹקִים רַבִּי יוֹחָנָן לְנַפְשִׁיהָ

שָׁמַר עֲצָמוֹ לְגַמְרֵי מְלִילָךְ אַחַר
הַשֶּׁקֶר.

וְהַעֲנִין הוּא, שְׁבִשְׁהַצְדִּיק נֹפֵל בְּאִיזָה
חֲטָא, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹצִיא
עוֹד מִזְבָּח וּבְרָכָה מֵאוֹצֵר הָעֲלִיוֹן,
שֶׁהוּאִיל שְׁלֹצְדִיקִים חוֹשֵׁב לָהֶם הַקְדוּשׁ

חֲזֹר לְמִדְרַגְתּוֹ הָרֵאשׁוֹנָה שְׂרָאוֹי הוּא
לְבָרְכָה בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא צְדִיק. וְהִכִּי נִמְי
לְהַפְדָּ, אִם הַדְּיוֹט אַחַד יִתֵּן לוֹ
קָלְלָה, הוּאִיל שְׁבִאוֹתָה שְׁעָה נֹפֵל
בְּאִיזָה חֲטָא וְאִינוּ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֱמֶת,
מִצָּאָה הַקָּלְלָה מְקוֹם לְחוּל, לְפִי שֶׁלֹּא

זרע שמשון המבואר

דרך האמת, ולכן לא שייך אצלו מאמר
הפסוק 'שומר נפשות חסידיו', שהובא
לעיל, ואין הקב"ה מגין עליו מקללת
ההדיוט¹⁰⁷.

ההדיוט המברך לצדיק

זוכה בברכה לעצמו ולצדיק

וְהַעֲנִין שְׁמוֹעִיל בְּרַכָּה וְאֶפִּילוּ מֵהַדְּיוֹט,
וְלוֹלָא בְּרַכַּת הַהַדְּיוֹט לֹא יִשִּׁיג אֶת הַבְּרַכָּה
הוּא, שְׁבִשְׁהַצְדִּיק נֹפֵל - נִכְשַׁל בְּאִיזָה חֲטָא
אֶפִּילוּ בְּשׁוּגָג, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹצִיא עוֹד
מִזְבָּח וּבְרָכָה לְעֲצָמוֹ מֵאוֹצֵר הָעֲלִיוֹן,
שֶׁהוּאִיל שְׁלֹצְדִיקִים חוֹשֵׁב לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ

שיסייע לו לזכות שוב בברכה שנמנעה
ממנו, וּבְשִׁיחָה הַהַדְּיוֹט מְסִיעוֹ עַל יַדֵּי
בְּרַכַּתוֹ, הוּא חֲזֹר לְמִדְרַגְתּוֹ הָרֵאשׁוֹנָה
שְׂרָאוֹי הוּא לְבָרְכָה בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא צְדִיק¹⁰⁸.

וְהִכִּי נִמְי לְהַפְדָּ, אִם בְּאוֹתוֹ הַעֵת שֶׁנֹּפֵל
בְּחֲטָא, הַדְּיוֹט אַחַד יִתֵּן לוֹ קָלְלָה - יִקְלַלְנוּ,
הוּאִיל שְׁבִאוֹתָה שְׁעָה נֹפֵל אוֹתוֹ הַצְדִּיק
בְּאִיזָה חֲטָא, וְאִינוּ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֱמֶת
הַגּוֹרֵמַת לְבְּרַכָּה לְחוּל, מִצָּאָה הַקָּלְלָה
מְקוֹם לְחוּל, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר עֲצָמוֹ לְגַמְרֵי
מְלִילָךְ אַחַר הַשֶּׁקֶר - שֶׁלֹּא לְהַכְשִׁיל בְּאִיזָה
חֲטָא בְּעִשְׂיַת מַעֲשֵׂה שְׂאִינוּ רְאוּי לְפִי

ציזונים ומקורות

יודע דעת עליון ויודע הרגע. וגם הוא יודע לקטרג
ולהטיל פגם בהזכרת עונותם, ע"כ. ויש להביא מקור
לעיקר דברי רבינו, שהקללה לא יכולה לחול על מי
שאינו לו שום חטא, ממה ששינונו (מכות יא, א),
אימותיהן של כהנים מספקות להן [לרוצחים בשוגג
שגלו לעיר מקלט] מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על
בניהם שימותו, ומקשה הגמרא, טעמא דלא מצלו,
הא מצלו מייתי, והכתוב (משלי כו, ב) 'כצפור לנווד
כדורור לעוף כן קללת חנם לא תבא', [אמר] ההוא
סבא, מפירקיה דרבא שמיע לי, שהיה להן לבקש
רחמים על דורן ולא בקשו, ע"כ. הרי מבואר, שאם
לא שהיה לכהן גדול על כל פנים חטא קל, שלא
התפללו על בני דורם [שאינו בכוח עבירה זו לגרום
שימותו], לא היתה מועילה תפילת הרוצחים
שוכהנים הגדולים ימותו. [ורק עתה מועילה תפילתם

'היתר' ו'אסור', 'שאיסור' מלשון אסור בבית
האסורים, שהוא מסוגר בידי הציזונים. ולפי זה, יש
לבאר שכמו כן החוטא נחשב כענין האסור בבית
האסורים. מו. ראה שו"ת הרשב"א (ח"ה סי' ג), ואור
החיים (במדבר כג, ח) שביארו ענין זה באופנים
אחרים. מו. יתכן לומר בביאור דברי רבינו, שהואיל
וקללת ההדיוט חלה רק כשיש לצדיק איזה חטא,
והיינו שעבר על איזה דין תורה, על כן הרי זה נכנס
במה שאמרו שבתורה אין הקב"ה עושה לפנים
משורת הדין, ולכן לא נשאר מזה שום צד ברכה.
השוה לדברי רבינו, את לשון רש"י בענין בלעם
(במדבר כד, א) שכתב, 'והקללה על הזכרת העבירה
תחול'. ובש"ל"ה (פרשת בלק, תורה אור אות יא)
כתב, וענין הקללה הוא קול הקיטרוג שיקטרג על
ישראל, ויזכיר עונותם בעת בא רגע הזעם, כי הוא

ברוך הוא שנגזרות פדונות (ב"מ לג, ב), לכן מדת הדין מתוחה פנגדו ומעכבת הטובה מלבוא. אמנם פשיבוא הדיוט אחד דקיימא ליה שעתיה ויברכהו, הואיל שלהדיוט חושב להם הזדונות פשנגות, מועיל שפיר שתבוא טובה

ויברכה גם לצדיק זה, והמדת הדין אינה יכולה לעכב כלל, שהרי פתיב (בראשית יב, א) 'ואברכה מברכך', וההדיוט הזה פסיק ואברכה מברכך נמי טובה וברכה, וקיימא לן (ב"מ ח, א) מגז דזכי לנפשיה, זכי נמי לאחריני.

זרע שמשון המבואר

שאינו אלא שוגג הוא נחשב כצדיק, ומועיל שפיר שעל ידי ההדיוט תבוא טובה וברכה גם לצדיק זה ומתברך על ידו, והמדת הדין המתוחה על הצדיק, אינה יכולה לעכב כלל - שלא תחול הברכה, שהרי פתיב (בראשית יב, א) 'ואברכה מברכך' - שהקב"ה מברך למי שמברך את ישראל²¹. ונמצא שההדיוט הזה, פברכה שנותן לצדיק זה, ממשיך אצלו - לעצמו נמי טובה וברכה, כיון שהוא מברך לאיש ישראל והתורה אמרה 'ואברכה מברכך', והרי קיימא לן - מקובל בידינו בגמרא (ב"מ ח, א)²², דמגז דזכי לנפשיה, זכי נמי לאחריני - מתוך

הוא שנגזרות פדונות - חטא בשגגה הבאה מחמת טעות בלימוד הלכות התורה, נחשב להם לזדון, מפני שהיו צריכים לברר היטב את לימודם (ב"מ לג, ב)²³, לכן מדת הדין מתוחה פנגדו, גם עבור חטא קל שעשה, ומעכבת את הטובה מלבוא עליו²⁴. אמנם, פשיבוא הדיוט אחד דקיימא ליה שעתיה - שהשעה עומדת לו ומצליחה לו, ויברכהו, הואיל שלהדיוט - עם הארץ, חושב להם הקב"ה הזדונות פשנגות - העבירות שלגבי אנשים אחרים הם מזיד, ואילו לגבי העם הארץ שעשאן מחסרון ידיעה, הן נחשבות שנעשו בשוגג, כמבואר בגמרא (שם)²⁵, וכיון

ציזנים ומקורות

פ"ח ה"ו), שמבואר מדבריו כעין דברי רבינו, שכתב 'שהשעה גורמת שתחול הברכה', או 'שהשעה מוכנת לפורענות'. נא. ראה מהרש"א (שם ח"א ד"ה הגד) שאין הכוונה לעבירות שעמי הארץ עושים אותם בזדון ממש. נב. לשון הפסוק, 'ואברכה מברכך ומקלף אור וברכך כף פל משפחת האדמה'. נג. יש לבאר כוונת רבינו על פי מה שכתב בפרשת לך לך (אות ז), שבדאי הברכה על המברך חלה רק באופן שגם ברכתו התקיימה, ודייק כן מלשון הפסוק 'ואברכה מברכך', עיין שם. נד. לשון הגמרא, אמר רבא לעולם אימא לך המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, והכא היינו טעמא נשהמגביה מציאה, ומתכוין לזכות בה גם לעצמו וגם לחבירו, שזכה

שמצטרפת עם החטא הקל. מה. לשון הגמרא, כדריש רבי יהודה ברבי אלעאי, מאי דכתיב (ישעיהו נח, א) 'הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם'. 'הגד לעמי פשעם', אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כזדונות. 'ולבית יעקב חטאתם', אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות. והיינו דתנן, רבי יהודה אומר, הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון. מט. ולכן קללת ההדיוט חלה עליו לגמרי, ואין בה שום צד טוב שנחשב לפנים משורת הדין, כי הקלה חלה עליו מחמת החטא שעבר על דין התורה. נז. יש לעיין, שהרי בגמרא משמע שהכוונה לכל הדיוט ובכל זמן, ולא דווקא כשהשעה עומדת לו. וראה בכבוד חכמים (לירושלמי ברכות

וְלִהְפֹךְ נָמוּ, שְׁתַּרְי פְּתִיב (ס) וּמְקַלְלָךְ
 אָאֵר' וְכו'.

וּבְדַרְךָ זֶה, נִיחָא שְׁפִיר הַלְשׁוֹן שְׁאֲמְרוּ,
 אֵל תְּהִי קִלְה בְּעֵינֶיךָ, וְלֹא אָמְרוּ

זֶרַע שְׂמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

קִלְה בְּעֵינֶיךָ, וְאֵל תְּהִי קִלְלַת הַדְּיוּט קִלְה
 בְּעֵינֶיךָ, וְלֹא אָמְרוּ בְּרַפְת הַדְּיוּט וְקִלְלַת
 הַדְּיוּט 'מִתְקַנְמַת'.

והיינו לפי שְׂפִינְתָם הִיְתָה לְהַזְהִירוֹ
 לְצַדִּיק זֶה שְׂקִיבֵל הַבְּרַכָּה אוֹ הַקְּלָלָה
 מִהַהַדְּיוּט, שְׁלֹא יִהְיֶה קֵל בְּעֵינָיו מֵהַ
 שְׂאִירֵע לֹו שֶׁהַתְּבַרְךְ אוֹ שֶׁהַתְּקַלֵּל מִהַדְּיוּט
 וְלֹא יִחְשׁוּשׁ לְדַבְּרֵיהֶם, אֵלֵא שְׂפִינְשָׁשׁ -
 יִבְדּוּק בְּמַעֲשָׂיו אִם יֵשׁ בְּהֵם אִיזָה חֲטָא,
 וְאִם חֵם וְשְׁלוֹם מִצָּא שְׁנִפְל בְּאִיזָה חֲטָא,
 'יָשׁוּב - יַחְזוֹר בְּתִשׁוּבָה אֵל ה' וַיִּרְחַמְהוּ"^ז
 - וְשׁוֹב לֹא תוֹכֵל הַקְּלָלָה לְחוֹל עֲלָיו. וְגַם
 מִי שֶׁנִּתְבַּרְךְ מִפִּי אִישׁ הַדְּיוּט, שְׁלֹא יִזְלַזֵּל
 בְּבִרְכָתוֹ לֹוֹמֵר מֵהַ צּוֹרֵךְ יֵשׁ לֹו בְּכַךְ, כִּי
 יִתְכַּן שֵׁישׁ בּוֹ אִיזָה חֲטָא קֵל שְׂמוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ
 אֵת הַטּוֹבָה, וְעֵתָה ע"י הַבְּרַכָּה יוֹכֵל לְשׁוֹב
 וְלִקְבֹּלוֹ, וְעַל כֵּן, מוֹטֵל עֲלָיו לְפִשְׁשׁ

שֵׁאֲדָם זוֹכָה בְּדַבְּרֵי לְעַצְמוֹ, יִכּוֹל הוּא
 לְזוֹכּוֹת בְּהַ גַּם לְאַחֲרִים, אִף בְּאוֹפֵן שֵׁאֲם
 הִיָּה זוֹכָה בּוֹ רַק לְאַחֲרִים, לֹא הִיָּתָה
 מוֹעִילָה תְּפִיסָתוֹ וְזוֹכִייתוֹ. וְלִכֵּן כְּעֵינֵן הַזֶּה
 גַּם הַדְּיוּט זֶה, מִתּוֹךְ שֶׁהוּא עַצְמוֹ מִתְּבַרְךְ
 עַל יְדֵי שְׂבִירָךְ אֵת הַצַּדִּיק, יִכּוֹל הוּא
 לְזוֹכּוֹת בְּבִרְכָּה גַּם לְצוֹרֵךְ צַדִּיק זֶה אִף
 שֵׁישׁ אִיזָה עֵיכּוֹב עַל הַצַּדִּיק שְׂמוֹנֵעַ
 מִהַבְּרַכָּה לְבוֹא עֲלָיו בְּסַתָּם.^ט

וְלִהְפֹךְ נָמוּ, שֵׁאֲם אָדָם הַדְּיוּט מְקַלֵּל
 אֵת הַצַּדִּיק, הוּא עַצְמוֹ מִתְּקַלֵּל בְּכַךְ, שְׁתַּרְי
 פְּתִיב (ס) וּמְקַלְלָךְ אָאֵר' וְכו' - שֶׁהַקְּב"ה
 מְקַלֵּל אֵת מִי שֶׁמְקַלֵּל אֵת יִשְׂרָאֵל.^י

עַל יְדֵי קִלְלַת הַדְּיוּט
 יֵשׁ לְהַתְּעוֹדֵר לְחַזוֹר בְּתִשׁוּבָה

וּבְדַרְךָ זֶה נִיחָא - מוֹבֵן שְׁפִיר הַלְשׁוֹן
 שְׁאֲמְרוּ רְבוּתֵינוּ בְּגַמְרָא מִסַּכַּת בְּרַכּוֹת
 וּבְמִסַּכַּת בְּבֵא אֵל תְּהִי בְּרַכַּת הַדְּיוּט

צִיּוֹנִים וּמְקוֹרוֹת

חֲבִירוֹ בַּחֲצִיָּה], מְגוֹ דוֹכִי לְנַפְשִׁיהַ זְכִי נְמִי לְחַבְרִיהַ.
 תְּדַע, שְׁאִילוֹ אִמְרֵי לְשִׁלּוּחַ צֵא וּגְנוּב לִי וּגְנוּב פְּטוֹר
 [הַמְּשַׁלַּח, לְפִי שְׁלֹא זָכָה בְּגִיבָה, שְׁאִיֵּן שְׁלִיחַ לְדַבֵּר
 עֲבִירָה], וְשׁוֹתְפִין שְׁגַנְבוּ [וְאֶחָד מֵהֶם הַגְּבִיָּה אֵת
 הַגְּנִיבָה עֲבוֹר שְׁנִיָּהם] חִיבִין. מֵאִי טַעְמָא, לֹאוּ מִשׁוּם
 דְּאִמְרִינָן מְגוֹ דוֹכִי לְנַפְשִׁיהַ זְכִי נְמִי לְחַבְרִיהַ, שְׂמַע
 מִינָהּ. וְסוּגִיָּת הַגְּמָרָא עוֹסֶקֶת בְּדִין תּוֹפֵס מִמּוֹן
 מִהַלוּוָה בְּשִׁבְלֵי הַמְּלוּוָה, בְּאוֹפֵן שֶׁבְּתְּפִיסָתוֹ הוּא חָב
 לְאַחֲרִים, דְּהֵינּוּ לְמַלוּים אַחֲרִים, שְׁלַכְךָ אִינוּ יִכּוֹל
 לְזוֹכּוֹת לְמַלוּהַ. אִמְנָם בְּאוֹפֵן שְׁזוֹכָה גַּם לְעַצְמוֹ, כְּגוֹן
 שְׂמַגְבִּיָּה מְצִיאָה, רְשָׁאֵי לְזוֹכּוֹת בְּהַגְּבַהֲתוֹ גַּם לְחַבְרִי.
 נַה. מְבוּאָר בְּדַבְּרֵי רְבִינּוּ, שֶׁהַדְּיוּט זֶה שְׂמַבְרַךְ אֵת

חֲבִירוֹ הַצַּדִּיק, נַעֲשֶׂה כְּעֵין 'צִינּוֹר' לְחַבְרוֹ, וְהֵינּוּ
 שְׁזוֹכָה בְּבִרְכָּה לְעַצְמוֹ, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ זוֹכָה גַּם חֲבִירוֹ.
 וְהַשּׁוֹה לְכַךְ, אֵת דְּבָרֵי רְבִינּוּ בְּקַהֲלָת (אוֹת לֹו) בְּבִיאוֹר
 דְּבָרֵי הַגְּמָרָא (בְּרַכּוֹת ו, ב) כֹּל הַעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֵלֵא
 לְצוּוֹת זֶה [לִירָא שְׂמִים], שֶׁהִיא שְׂמִים נַעֲשֶׂה צִינּוֹר
 לְהַשְׁפִּיעַ טוֹבָה וּבְרַכָּה לְכֹל הַמִּתְחַבְּרִים עִמּוֹ. נוֹ. יִתְכַּן
 שְׂכוּוֹנֵת רְבִנּוּ לְהוֹסִיף בִּיאוֹר, שְׁלַכְךָ גַּם כֵּן הַמְּקַלֵּל אֵת
 חֲבִירוֹ חֵלָה הַקְּלָלָה עֲלָיו, כִּי נַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ כְּעֵין
 צִינּוֹר לְהַשְׁפִּיעַ הַקְּלָלָה, וּמַחֲמַת כֵּן בְּרֵאשׁוֹנָה בָּאָה
 הַקְּלָלָה עֲלָיו. נוֹ. ע"פ לְשׁוֹן הַפְּסוּק (יִשְׁעִיָּהוּ נַה, ז),
 'עֵזוֹב רָשָׁע דָּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מִחֲשַׁבְתָּיו וְיָשׁוּב אֵל ה'
 וַיִּרְחַמְהוּ וְאֵל אֶלְוִינּוּ כִּי יִרְבֶּה לְסִלּוּחַ'.

דְּמַנְלָן דְּהָכִי הָיוּ, וְדִילְמָא זְכוּתָם עִמָּדָה
לָהֶם, וּבִרְכַת הַהֲדוּטִים לֹא עָשְׂתָה
כְּלוּם.

וּלְפִי דְרַבְנֵנוּ אֲתִי שְׁפִיר, שְׂאֵלוּ הָיוּ
צְדִיקִים מִבְּלֵי חֲטָא, לֹא הָיָה בָּא

וּבְמָה שְׂאֵמְרָנוּ, נִתְרַץ נִמְיוּ מַה
שְׂהַקְשָׁה הָרִי"ף וְל' (הר"י פינשו

על העין יעקב ברכות שם), עַל הָיָה דְשִׁנֵי גְדוּלֵי
הַדּוֹר דְּדוּנְיָאֵל בְּרַכּוּם שְׁנֵי הַדְּיוּטוֹת
אַרְוֵנָה וְדַרְיוּשׁ, וְנִתְקַיְמָה בְּהֶם בְּרַכְתֶּם,

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

יִצִּיל אוֹתוֹ מִגּוֹב הָאֲרִיּוֹת^{טו}, וְאִכְנַן כֵּךְ הִיָּה,
כַּמְבוּאֵר בְּמַגִּילָה (טו, א).

וְיֵשׁ לַתְּמוּהָ, דְּמַנְלָן דְּהָכִי הָיוּ – מִנִּין
לְנוּ לֹמַר שְׂאִכְנַן בְּרַכַת אַרְוֵנָה וְדַרְיוּשׁ
הוֹעִילוּ לְדוֹד וְלַדְּנִיָּאל, וְדִילְמָא זְכוּתָם –
וְהָרִי אִפְשָׁר שְׂזַכּוּתָם שֶׁל דוֹד וְדַנְיָאֵל
עֲצַמָם עִמָּדָה לָהֶם, שְׁנַעֲצָרָה הַמַּגִּיפָה בִּימֵי
דוֹד, וְשִׁנְיָצַל דְּנִיָּאל מִגּוֹב הָאֲרִיּוֹת, וּבִרְכַת
הַהֲדוּטִים אַרְוֵנָה וְדַרְיוּשׁ, לֹא עָשְׂתָה – לֹא
הוֹעִילָה כְּלוּם.

דוֹד וְדַנְיָאֵל נִכְשְׁלוּ בַחֲטָאִים קְלִים
וּלְפִי דְרַבְנֵנוּ כְּבִיאֹר הִטְעַם לְהַצְטַרְכוֹת
הַצְדִּיק לְבִרְכָה מִהַהֲדוּט, אֲתִי שְׁפִיר –
קוֹשִׁייתוֹ תִּתְיַשֵּׁב הֵיטֵב, שְׂאֵלוּ הָיוּ דוֹד
וְדַנְיָאֵל צְדִיקִים גְּמוּרִים מִבְּלֵי שׁוּם חֲטָא,

בְּמַעֲשֵׂיו כְּדִי לְמַצּוֹא אֶת הַחֲטָא, וְלַחֲזוֹר
עֲלָיו בְּתִשׁוּבָה, שֶׁלֹּא תַחֲלוּ קַלְלַת
הַהֲדוּט, מַחֲמַת חֲטָאוֹ^{טז}.

מִנִּין שְׁנֵי גְדוּלֵי הַדּוֹר הוֹצַרְכוּ לְבִרְכוֹת
מִהַהֲדוּטוֹת וְלֹא הִיָּה דִי בְּזַכּוּיָתָהֶם
וּבְמָה שְׂאֵמְרָנוּ, נִתְרַץ נִמְיוּ מַה שְׂהַקְשָׁה
(שם) הָרִי"ף וְל' (הר"י פינשו על העין יעקב ברכות
שם ד"ה אל)^{טז}, עַל הָיָה דְשִׁנֵי גְדוּלֵי הַדּוֹר,
שֶׁהֵם דְּדוֹד הַמֶּלֶךְ וְדַנְיָאֵל, שְׂבְּרַכּוּם שְׁנֵי
הַדְּיוּטוֹת, שֶׁהֵם אַרְוֵנָה וְדַרְיוּשׁ, וְנִתְקַיְמָה
בְּהֶם בְּרַכְתֶּם, שְׂאֲרֻנָּה, שֶׁהִיָּה שֶׁר יְבוּסִי,
בִּירַךְ אֶת דוֹד שֶׁהַקְּב"ה יִקְבַּל בְּרַצּוֹן אֶת
קְרַבְנוּתוֹ, וְעַל יְדֵי כֵן תִּיעַצֵּר מַגִּיפַת
הַדְּבַר שֶׁהִיָּתָה בִּישְׂרָאֵל, וְאִכְנַן כֵּךְ הִיָּה^{טז}.
וְדַרְיוּשׁ הַמֶּלֶךְ, בִּירַךְ אֶת דַּנְיָאֵל שֶׁהַקְּב"ה

צִיּוֹנִים וּמְקוֹרוֹת

בְּהַן, וְאֵלוּ הֵן דוֹד וְדַנְיָאֵל, דוֹד דְּבִרְכָה אַרְוֵנָה, דְּכַתִּיב
(שְׂמוּאֵל א כד, כג) וַיֹּאמֶר אַרְוֵנָה אֶל הַמֶּלֶךְ וְגו'.
דַּנְיָאֵל דְּבִרְכָה דַרְיוּשׁ, דְּכַתִּיב (דַּנְיָאֵל ו, יז) 'אַלְקָךְ דִּי
אַנַת פִּלַח לֵה בְּתַדִּירָא הוּא יִשְׁיֹבִינְךָ, ע"כ. וְכַתּוּב
יַעֲקֹב בְּבִרְכוֹת, הוֹבָאָה מִימְרָא זו. ס. וְכַתּוּב
(שְׂמוּאֵל ב כד, כה) וַיִּבֶן שֵׁם דוֹד מִזְבַּח לֵה וַיַּעַל
עוֹלוֹת וְשִׁלְמִים וַיַּעֲתֵר ה' לְאַרְץ וְתַעֲצֵר הַמַּגִּפָּה מֵעַל
יִשְׂרָאֵל. סא. בְּסִפְר דַּנְיָאֵל (פ"ו) מְסוּפֵר, שִׁיּוּעֵצִי
דַרְיוּשׁ הַמֶּלֶךְ הִעֲלִילוּ עַל דַּנְיָאֵל, וְעַל פִּי דְּבִרְיָהֶם
הוֹכַרְת דַרְיוּשׁ נִגְד רַצּוֹנוֹ, לְהַשְׁלִיךְ אוֹתוֹ לְגוֹב הָאֲרִיּוֹת,
וְדַרְיוּשׁ בִּירַךְ אוֹתוֹ שִׁנְיָצַל, וְאַמְנַם כֵּךְ הִיָּה שְׁנִיָּצַל בְּנֵס.

נח. וּמְבוּאֵר הֵיטֵב שֶׁלְכָן נִקְטוּ הַלְשׁוֹן אֶל תְּהִי בְּרַכַת
וּקַלְלַת הַדְּיוּט קְלָה, וְלֹא אִמְרוּ בְּרַכַת וּקַלְלַת הַדְּיוּט
מִתְקַיְמָת, כִּי עִיקַר כּוֹוֹנַת חוֹז"ל לְלַמְדָנוּ שֶׁלֹּא תִהְיֶה
קְלָה בְּעִינֵינוּ בְּרַכּוּתֵיהֶם וּקַלְלוּתֵיהֶן, אֵלֹא נִתְכַוְּנָן
לְתַקַּן אֶת מַעֲשֵׂינוּ כְּדִי שִׁתְקַיְמִים הַבְּרַכָּה וְלֹא יוֹכֵל
לְהַתְקַיְמִים הַקְּלָלָה, וְאַם הִיָּה אֹמֵר בְּרַכַת וּקַלְלַת הַדְּיוּט
מִתְקַיְמָת, הִיָּה מִשְׁמַע שְׂמִתְקַיְמָת בְּכָל אֹפֶן, וְכַבֵּר
אִי אִפְשָׁר לְשַׁנוּתוֹ. נט. בְּמַגִּילָה (טו, א) הוֹבָאָה
מִימְרָא זו בְּשִׁנְיֵי לְשׁוֹן, וְז"ל, וְאִמְרָ רַבִּי אֶלְעָזָר אִמְרָ
רַבִּי חֲנִינָא, לְעוֹלָם אֶל תְּהִי בְּרַכַת הַדְּיוּט קְלָה בְּעִינֵיךָ,
שֶׁהִיָּה שְׁנֵי גְדוּלֵי הַדּוֹר בְּרַכּוּם שְׁנֵי הַדְּיוּטוֹת וְנִתְקַיְמָה

עצמו מן הספֵּנָה, וְזֶה חֲטָא גָרַם לָהֶם
הַצֵּעַר, וּזְכוּתָם לֹא הִיְתָה עוֹמֶדֶת לָהֶם
בְּעֵת הַזֹּאת לְהַצִּילָם, כְּמוֹ שְׁלֹא עָמְדָה
לָהֶם לְמַנַּע מֵהֶם הַסִּפְּנָה מִתְחַלָּה, וְהִנֵּה
הֵנָּם בְּכֻלָּל אֵין חָבוּשׁ מִתִּיר עֲצָמוֹ מִבֵּית
הָאֲסוּרִים, וְלִכְּן הֲצִרְכוּ דוֹקָא לְבִרְכַּת
הַהֲדוּטִים, וְזוֹ בּוֹדָא עָמְדָה לָהֶם.

זרע שמשון המבואר

הַדָּבָר עַל יִשְׂרָאֵל^{סו}. וְדִנְיָאֵל נְמִי חֲטָא, בְּמָה
שֶׁהָשִׂיא – שֶׁנִּתְּנָה עֲצָה לְנִבְכּוֹדְנָצַר הַרְשַׁע
לְהַצִּיל עֲצָמוֹ מִן הַסִּפְּנָה עַל יְדֵי נְתִינַת צְדָקָה
לְעַנְיֵי יִשְׂרָאֵל^{סו}.

וְזֶה חֲטָא גָרַם לָהֶם הַצֵּעַר, וּזְכוּתָם –
שֶׁמִּחְמַת צְדָקוֹתָם, לֹא הִיְתָה עוֹמֶדֶת לָהֶם
בְּעֵת הַזֹּאת לְהַצִּילָם מֵהָרַע שֶׁבָּאָה עֲלֵיהֶם,
כְּמוֹ שְׁלֹא עָמְדָה לָהֶם לְמַנַּע מֵהֶם הַסִּפְּנָה
מִתְחַלָּה, וְהִנֵּה הֵנָּם – וְהָרִי הֵם בְּכֻלָּל מָה
שֶׁאִמְרוּ שְׁאֵין חָבוּשׁ מִתִּיר עֲצָמוֹ מִבֵּית
הָאֲסוּרִים, וְלִכְּן הֲצִרְכוּ דוֹקָא לְבִרְכַּת
הַהֲדוּטִים, וְזוֹ בּוֹדָא עָמְדָה לָהֶם. וּלְפִי מָה

לְיָדָם דָּבָר לְהַצִּטֵּר בּוֹ כְּלָל. אֲלֵא וְדָא,
מִדְּחִוּוֹנָן שְׁאַרְע לָהֶם דָּבָר לְהַצִּטֵּר בּוֹ
כָּל כְּדָ, עַל כֵּן צָרִיךְ לִזְמַר שֶׁנִּפְּלוּ בְּאִיזָה
חֲטָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב שֵׁם הָרַב הַנַּ"ל, שְׁדוּד
חֲטָא שְׁמִנָּה אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּנֹדָע, וְעַל
חֲטָא זֶה בָּא מִיַּד הַדָּבָר, וְדִנְיָאֵל נְמִי
חֲטָא שֶׁהָשִׂיא עֲצָה לְנִבְכּוֹדְנָצַר לְהַצִּיל

בּוֹדָא לֹא הִיְתָה בָּא לְיָדָם דָּבָר לְהַצִּטֵּר בּוֹ
כְּלָל, וְלֹא הִיְתָה כֻּלָּל מְגִיפַת דְּבַר בִּימֵי דוֹד,
וְלֹא הָיוּ מְשִׁלְכִים אֶת דִּנְיָאֵל לְתוֹךְ גּוֹב
הָאֲרִיּוֹת. אֲלֵא וְדָא, מִדְּחִוּוֹנָן – מִמָּה שֶׁאִנּוּ
רואים שְׁאַרְע לָהֶם דָּבָר שֶׁגָרַם לָהֶם לְהַצִּטֵּר
בּוֹ הִרְבָּה כָּל כְּדָ, עַל כֵּן^{סו} צָרִיךְ לִזְמַר שֶׁנִּפְּלוּ
בְּאִיזָה חֲטָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב שֵׁם הָרַב הַנַּ"ל –
הַרִי"ף (שֶׁם בְּפִירוּשׁ הָאֲחֵרוֹן)^{סו}, שְׁדוּד חֲטָא בְּמָה
שְׁמִנָּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲצָמָם, כְּנֹדָע^{סו},
וְאִסוּר^{סו} לְמִנּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲלֵא עַל יְדֵי
מַחְצִית הַשְּׁקֵל וְכִדּוּמָה, כְּמִבּוֹאֵר בְּגִמְרָא
(יּוֹמָא כַב, ב וּבְרֻכּוֹת סב, ב), וְעַל חֲטָא זֶה בָּא מִיַּד

ציזנים ומקורות

מֵאֲרִיּוֹת, עֵדִיין הִיָּה אֲפֻשֵׁר שִׁיהַרְגוּהוּ בֵּיד, וּבְכֻרַת
דְּרִיּוּשׁ שֶׁבְּרַכּוֹ אֲלֵקֶךְ יִשׁוּבְנֶךְ, וְלֹא אִמְר מֵהָאֲרִיּוֹת,
הִיא שְׁעֵמְדָה לוֹ שֶׁלֹּא הִרְגוּהוּ בִּידֵי אָדָם בְּתוֹךְ הַבּוֹר
וְכוּ. סד. וְכַמְסוּפֵר בְּשִׁמּוּאֵל ב' תְּחִילַת פֶּרֶק כ"ד
ע"ש. סה. לְשׁוֹן הַגְּמָרָא, דְּאִמְר רַבִּי יִצְחָק, אִסוּר
לְמִנּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל אֲפִילוּ לְדַבֵּר מִצּוּה וְכוּ, אִמְר רַבִּי
אֲלֵעִזֵּר, כֹּל הַמּוֹנֵה אֶת יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלֹא, שְׁנֹאִמְר
(הוֹשַׁע ב, א) וְהִיָּה מְסַפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר
לֹא יִמְד'. סו. רֵאָה בְּרֻכּוֹת (סב, ב) שֶׁעַל חֲטָא זֶה בָּא
הַדְּבַר. סו. דִּנְיָאֵל נִיבָא לְנִבְכּוֹדְנָצַר, שִׁיעֲנֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם
שִׁיחָא מְדוּרָו עִם חֵית הַשְּׁדָה, אֲךְ דִּנְיָאֵל יַעֲזֵן לוֹ שֶׁעַל
יְדֵי שִׁיתָן צְדָקָה לְעַנְיִים, יִשְׁתַּהֵה הַעוֹנֵשׁ מִלְּבָא,
כְּמְסוּפֵר בְּדִנְיָאֵל (פ"ד). מְדַבְּרֵי הַיַּפֵּה תוֹאֵר (עַל
הַמְדַרְשׁ שְׁמוּר"ל, כד) נִרְאָה שֶׁחֲטָא דִּנְיָאֵל בְּאִסוּר

סב. כִּךְ הוּא בְּדָפּוּס רֵאשׁוֹן, וְאֲפֻשֵׁר שֶׁהִיָּה כְּתוּב
בְּכַתְ"י ע"כ', וְצ"ל 'עַל כְּרַחֲךָ'. סג. לְשׁוֹן הַרִי"ף, וְעוֹד
יֵשׁ לִזְמַר בְּדִקְדוּק לְעוֹלָם אֶל תְּהִי בְּרַכַּת הַדְּיוּט קֵלָה
בְּעִינֶיךָ וְכוּ, לְפִי שְׁדוּד חֲטָא בְּמִסְפֵּר יִשְׂרָאֵל כְּדַכְתִּיב
(שְׁמוּאֵל ב כד, פְּסוּק יז וְאֵילֶךְ) 'אֲנִכִּי חֲטָאִי וְאֲנִכִּי
הַעוֹיְתִי וְאֵלָה הַצֵּאֲן מִן עֵשׂוֹ, וַיַּחַר אִף ה' בְּיִשְׂרָאֵל
'וַיִּגְוֶף אֶת הָעַם' וַיִּנְחַם ה' עַל הָרַע ה' וַיֹּאמֶר הָקֵם
מִזְבֵּחַ וְתַעֲצֵר הַמְּגַפָּה מִיִּשְׂרָאֵל, אֲבָל עֵדִיין עוֹן
עֲצָמוֹ שֶׁל דוֹד אִינוּ נִמְחָק, לִזְוָה אִמְר לְעוֹלָם אֶל תְּהִי
בְּרַכַּת הַדְּיוּט קֵלָה, שֶׁהָרִי בְּעִינֵיךָ דוֹד שֶׁלֹּא נִרְצָה
הַקְּב"ה לְעוֹנוֹ, מְכַל מְקוֹם מְבַרְכְתוֹ שֶׁל אֲרוֹנָה שֶׁאִמְר
'ה' אֲלוֹקֶיךָ יִרְצֶךָ, נִרְצָה. וְכֵן דִּנְיָאֵל שֶׁהִיָּה רְאוּי
לְיַעֲנֵשׁ, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְּנָה עֲצָה לְנִבְכּוֹדְנָצַר לְעִשׂוֹת צְדָקָה,
וְאִף עַל פִּי שֶׁזְכוּתוֹ שֶׁל דִּנְיָאֵל הִגִּינָה עֲלָיו לְהַצִּילוֹ

מאמרים ז"ל
מפני מה לא
נפקדה
רבקה שלא
יהיו אמות
העולם
אומרים
תפלתנו
עשתה פרות

וְעַדִּין צָרִיד עֵיוֹן בְּמֵאמָר דְּבָרְכוֹת הַנַּ"ל, שְׁהָרִי מְצִינּוּ בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (ב"ר ס, יג) עַל פְּסוּק (בראשית כד, ס) 'וַיְבָרְכוּ אֶת רַבְּקָה אַחֲתָנוּ אֵת הָיִי לְאֶלְפֵי רַבְּכָה', מִפְּנֵי מָה לֹא נִפְקְדָה רַבְּקָה עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ יִצְחָק, שְׁלֹא יִהְיוּ אֲמוֹת

הָעוֹלָם אוֹמְרִים, תְּפַלְתְּנוּ עֲשֵׂתָה פְרוֹת וְכוּ'. וְקִשָּׁה, דְּמֵאֵי שְׁנֵי הָתָם בְּרַבְּקָה שְׁחָשַׁשׁ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְלַעֲזוֹ הָאֲמוֹת, וְכֵאֵן בְּדוֹר וְדִנְיָאֵל לֹא חָשַׁשׁ כְּלָל. וְכִדְוֹמָה לְזֶה הַקִּשָּׁה הִיפָה תֹאֵר (השלם, ב"ר שם), וְעֵינֵי שָׁם.

זרע שמשון המבואר

(בראשית כה, כא) 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו, כדי שלא יהיו אמות העולם אומרים, תפלתנו - ברכת לבן ואמו לרבקה לפני נישואיה, שתהיה לאלפי רבבה, עשתה פרות וכו' - הועילה לרבקה להוליד בנים. וְקִשָּׁה, דְּמֵאֵי שְׁנֵי הָתָם בְּרַבְּקָה - מדוע דוקא שם לענין רבקה מצינו, שְׁחָשַׁשׁ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְלַעֲזוֹ הָאֲמוֹת - שמשום שמא יאמרו שתפילתן עשתה פירות, לא הועילה ברכתם ולא נפקדה בבנים, וְאֵילוּ כֵאֵן בְּדוֹר - שנעצרה המגיפה בימיו, וְדִנְיָאֵל - שניצל מגוב האריות, לֹא חָשַׁשׁ הַקַּב"ה כְּלָל לַכֵּן, וְהַצִּילֵם עַל יְדֵי בְרִכּוֹתֵיהֶם שֶׁל אַרְוֵנָה וְדַרְיוֹשׁ שֶׁהִיוּ מֵאוֹמוֹת הָעוֹלָם. וְכִדְוֹמָה לְזֶה הַקִּשָּׁה הִיפָה תֹאֵר (השלם, ב"ר שם ד"ה שלא), וְעֵינֵי שָׁם."

שנתבאר שדוד ודניאל נכשלו בחטאים קלים ומחמת כן באו עליהם הגזירות, מוכרח לומר שניצלו מהן רק משום שהברכות של ההדיוטות הועילו להם.

מדוע רק בברכת לבן יש לחשוש שיאמרו האומות שהברכה הועילה

וְעַדִּין צָרִיד עֵיוֹן בְּמֵאמָר הַגְּמָרָא דְּבָרְכוֹת הַנַּ"ל, אַל תְּהִיָּה בְרִכַּת הַדִּיּוֹט קְלָה בְּעֵינֵיךְ וְכוּ', שְׁהָרִי מְצִינּוּ לַגִּבִּי מַה שְׁאֵם רַבְּקָה וְלִבְנֵי בִירְכוֹת לְרַבְּקָה קוֹדֵם הַלִּיכְתָּה מֵהֶם עִם אֲלִיעֶזֶר לְהַנְשֵׂא לְיִצְחָק, וְדַרְשׁוּ בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (בראשית ס, יג)^{טו}, עַל הַפְּסוּק (בראשית כד, ס) 'וַיְבָרְכוּ אֶת רַבְּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנוּ אֵת הָיִי לְאֶלְפֵי רַבְּכָה', מִפְּנֵי מָה לֹא נִפְקְדָה רַבְּקָה בְּבָנִים מִיַּד לְאַחַר נִישׁוּאֶיהָ, אֲלֵא הִיתָה עַקְרָה עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ יִצְחָק, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב

ציונים ומקורות

לוי אמר, 'ברכת אובד עלי תבא' (איוב כט, יג). 'ברכת אובד' זה לבן הארמי שנאמר 'ארמי אובד אבי', 'עלי תבא' זו רבקה, אחותנו את היי לאלפי רבבה, ועמדו ממנה אלופים מעשו ורבבה מיעקב, אלופים מעשו אלוף תימן אלוף קנז, מיעקב רבבה, דכתיב (יחזקאל טז, ז) 'רבבה כצמח השדה נתתיך'. ויש אומרים, אף אלו ואלו עמדו מישראל, דכתיב (במדבר י, לו) 'ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל'. סט. לשון הפסוק, וַיְבָרְכוּ אֶת רַבְּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנוּ אֵת הָיִי לְאֶלְפֵי רַבְּכָה וַיִּזְרַע אֶת שְׂעָרָה שְׂנָאִיר. ע. לשון היפה תואר, שלא יהיו אומות העולם אומרים וכו',

לקחת צדקה מגוי (ראה ב"ב י, ב). ובחיים ומלך (הלכות רוצח ושמירת הנפש פי"ב הט"ו) כתב לדחות דברי היפה תואר, משום שמדברי הגמרא והפוסקים נראה שכשא"א להחיות ע"י הישראל, מותר אפילו בפרהסיא. וראה פרשת דרכים (דרך ארוכה - דרוש חמישה ועשרים) שדקדק מה ראה דניאל להשיא עצה לנבוכדנצר. סח. לשון המדרש, רבי ברכיה ורבי לוי בשם רבי חמא בר חנינה, מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפלתנו עשתה פירות, אלא 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו' (בראשית כה, כא). רבי ברכיה בשם רבי

וְאֶפְשָׁר לְתַרְץ, שְׁאֵלוּ שְׁנֵי הַדְּיוּטוֹת
אֲרוֹנָה וְדַרְנוּשׁ בְּרָכוּ דְנִיָּאל
וְדוֹד בְּבִרְכָה הָרְאוּיָה עַל פִּי הַדָּת
וְהַדְּיוֹ, שְׁמֵן הָרְאוּיָה הָיָה שְׁלֹא יַעֲנִשׁוּ
יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבִיל מַה שְּׁחָטָא דְדוֹד, וְכֵן
דְּנִיָּאל אָף שֶׁהִשְׂיָא עֵצָה לְנִבְּוִכְדַּנְצַר,
מִפְּלַ מְקוּם, עַל יְדֵי זֶה הוֹעִיל לְכָל עַנְיֵי

יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיְתָה לָהֶם פְּרִנְסָה מְּוֹכָה.
וְעוֹד, שֶׁשְּׁנִיָּהֶם הָיוּ צַדִּיקִים וְרְאוּיִים
לְהַנְצִיל.
אָמְנָם מַה שְּׁבִרְדָּ לָבֵן אֶת רִבְקָה, אָף
עַל פִּי שְׁמַצַּד אֶחָד הִיא בְּרָכָה
רְאוּיָה, שֶׁהָרִי סוֹפָה לְהוֹלִיד יַעֲקֹב וְעִשׂוֹ
שְׁבָאוּ מֵהֶם אֲלָפִים וְרִבְבוֹת. מִפְּלַ מְקוּם,

זרע שמשון המבואר

דוד ודניאל, היו צדיקים וראויים להנצל
מהרעה בזכות עצמם, ורק מחמת הכלל
שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין
הוצרכו לסיוע של ברכות מאחרים,
אולם באמת זכות עצמם עמדה להם.

לכן תלה הברכה ברבקה ולא ביצחק
ולכן לא נתקיימה

אָמְנָם מַה שְּׁבִרְדָּ לָבֵן וְאִמּוֹ אֶת
רִבְקָה, אָף עַל פִּי שְׁמַצַּד אֶחָד הִיא
בְּרָכָה הָרְאוּיָה לְהַתְקִיִּים בְּרִבְקָה, שֶׁתְּרִי
סוֹפָה לְהוֹלִיד אֶת יַעֲקֹב וְעִשׂוֹ, שְׁבָאוּ
מֵהֶם אֲלָפִים וְרִבְבוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְאִם כֵּן,
הִיא רְאוּיָה שְׁלֹא תִתְעַכֵּב לִידְתָם מִפְּנֵי
הַחֲשָׁשׁ לְדַבְרֵי הָאוֹמוֹת, מִפְּלַ מְקוּם,

ברכות ארונה ודריוש היו ראויות
ולכן נתקיימו

וְאֶפְשָׁר לְתַרְץ, שְׁאֵלוּ שְׁנֵי הַדְּיוּטוֹת -
אֲרוֹנָה וְדַרְנוּשׁ, בְּרָכוּ אֶת דְּנִיָּאל וְדוֹד
בְּבִרְכָה הָרְאוּיָה לָהֶם עַל פִּי הַדָּת וְהַדְּיוֹ,
שְׁמֵן הָרְאוּיָה הָיָה שְׁלֹא יַעֲנִשׁוּ יִשְׂרָאֵל
בְּמַגִּיפֵת דַּבַּר בְּשִׁבִיל מַה שְּׁחָטָא דְדוֹד -
שִׁמְנָה אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן בְּדִנְיָאֵל, שֶׁאָף
שֶׁהִשְׂיָא עֵצָה לְנִבְּוִכְדַּנְצַר לְהַנְצִיל מִהַעוֹנֵשׁ
עַל יְדֵי נְתִינַת צַדָּקָה, מִפְּלַ מְקוּם, הָרִי
עַל יְדֵי זֶה הוֹעִיל לְכָל עַנְיֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ
לְבָבֵל, שֶׁהִיְתָה לָהֶם פְּרִנְסָה מְּוֹכָה
מִנְּבּוֹכְדַנְצַר, בְּמִשְׁךְ י"ב חוֹדֵשׁ, כְּכַתוּב
בְּמִדְרַשׁ (שְׁמוֹר"ל, כד)^{נב}. וְעוֹד, שֶׁשְּׁנִיָּהֶם -

ציזונים ומקורות

המדרש, אלא אמר [דניאל] לנבוכדנצר עשה צדקה
ופתח אוצרך, [לפין] שראה לישראל שיצאו ערומים
מירושלים ולא היה בידם שוה פרוטה, לכך אמר לו
שיעשה צדקה, פתח אוצרותיו והיה מפרנס לישראל
י"ב חדש. 'ולקצת ירחין תרי עשר' וגו' (דניאל ד,
כו), שמע נבוכדנצר בת קול שהיו מתרגשין, אמר,
הקול הזה מהיכן הוא. אמרו לו, אותן העניים
שאמרת לתת להם חלק, והיינו מחלקין להם י"ב
חוֹדֵשׁ כְּמוֹ שֶׁאִמְרַת. אָמַר, אֵילּוּלֵי נִכְסִים שֶׁהִיא לִי,
מֵהֵיכֵן הֵייתִי בּוֹנֵה כֹּל הַמְדִינָה הַזֹּאת לְכַבּוּדִי וְכוּ'.
וְרָאָה עוֹד בְּרִשׁ"י בְּדִנְיָאֵל (ד, כד).

קצת קשה, ויאמרו, והרי אמרו אל תהי ברכת הדיוט
קלה בעיניך וכו', וליכא למימר שאין תפלת עכו"ם
נשמעת, דהא אמרינן שומע תפלת כל פה, ובהדיא
כתיב (מלכים א ח, מא-מב) 'וגם אל הנכרי וגו' ובא
והתפלל' כו'. והא דאל תהי ברכת הדיוט קלה
בעיניך, מדריוש ילפינן לה וכו'. ושמא כדי שלא יהיה
להם פתחון פה לקבל שכר שתפלתן עשתה פירות
בישראל. וראה גם במעשה רקח (לרבי מסעוד חי
רוקח, הלכות תפילה ונשיאת כפים פט"ו ה"ז)
שהקשה כן. ועיין עוד בדברי רבינו להלן (פרשת עקב
אות א) שתירץ הקושיא באופן אחר. עא. לשון

אחר האב ולא אחר האם. ואין הכי נמי, שאם היו אומרים לה שאלפי רבכה יבואו מפעלה, היתה ברכתם מתקיימת, אבל הם אמרו 'את הוי', דמשמע את דוקא, ולא הועילו כלום.

ועוד יש לומר, דאין דנין אפשר משאי אפשר, דבשלמא ברבקה אין

בין שמצד אחר היתה נגד הדין והשורה, משום הכי, לא נתקיימה ברכתם, והשש הקדוש ברוך הוא ללעז האמות, והינו לפי שאמרו 'אחתנו את הוי לאלפי רבכה', שתלו רבוי הורע בה, ואשה אינה מצוה על פריה ורביה אלא האי' (יבמות סה, ב), והפנים מתייחסים

זרע שמשון המבואר

ברכתם מתקיימת מיד לאחר נישואיה, כיון שהיא ברכה ראויה. אבל הם אמרו - בירכוה 'את הוי לאלפי רבכה', דמשמע 'את' דוקא, ולא בעליך, ולכן לא הועילו כלום בברכתם^{טז}.

ברכת אומות העולם מועילה רק כשאי אפשר בדרך אחרת

ועוד יש לומר - ליישב הקושיא באופן נוסף, דאין דנין אפשר משאי אפשר - אין^{טז} מדמים דבר שאפשר לעשותו באופן אחר, לדבר שאי אפשר לעשותו באופן אחר, לדון דין שיהיה נוהג בזה כזה (סוכה ג, ב), ולכן אין לדמות ברכת לבן לרבקה [שהוא 'אפשר'], לברכות ארונה ודריוש לדוד ודניאל [שהן 'אי אפשר'], דבשלמא

בין שמצד אחר היתה ברכתם נגד הדין והשורה כפי שיתבאר להלן, משום הכי - משום כך, לא נתקיימה ברכתם, והשש הקדוש ברוך הוא ללעז האמות. והינו - הטעם שברכתם היתה נגד

הדין והשורה לפי שאמרו - לבן ואמו 'אחתנו את הוי לאלפי רבכה', שתלו את רבוי הורע בה - ברבקה, והרי האשה אינה מצוה על מצות פריה ורביה, אלא האי' בלבד מצווה עליה, כמו ששינונו במשנה (יבמות סה, ב)^{טז}, והפנים מתייחסים אחר האב, ולא אחר האם^{טז}, וממילא אף צאצאי יצחק ורבקה, נחשבים בעיקר כבני יצחק. ואין הכי נמי, שאם היו אומרים לה - מברכים אותה שאלפי רבכה יבואו מפעלה, היתה

ציונים ומקורות

הטעם הוא, שלא יאמרו האומות וכו', ומה שדייק רבינו שאמרו 'את', היינו לבאר מדוע הברכה כפי שהם ברכו אותה אינה 'ראויה' שתתקיים. שכשהברכה ראויה, אין דבר שימנע מהברכה לחול, ולא ידחה הקב"ה ברכה שראויה לחול, מחמת סיבות אלו. אולם כשיש פגם בעצם הברכה ואין הברכה ראויה להתקיים כפי שהם ברכו אותה, אזי נמצא סיבה לתלות שמחמת כן לא תחול הברכה כלל, כי כפי שהם ברכו אין זה כראוי, וגם לקיים את ברכתם באופן הראוי לא רצה, כי חשש ללעז האומות שיאמרו ברכותינו עשתה פירות. עה. לשון הגמרא, דכולי עלמא עיקר שירה בכלי,

עב. לשון המשנה, האי' מצווה על פריה ורביה, אבל לא האשה. עג. יש להסתפק בדעת רבינו, אם כוונתו שהיה לאבות דין ישראל, ולכן הבנים מתייחסים אחר האב, כמו ששינונו בקידושין (סו, ב), כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולך אחר הזכר, ואיזה זו, זו כהנת לוי' וישראלית שנשאו לכהן לוי וישראל. או שמא כוונתו, שהיה לאבות דין בן נח, ואמרו ביבמות (עח, ב) שבאומות הולך אחר הזכר. וראה בפרשת דרכים (לרבי יהודה רוזאניס זצ"ל בעל המשנה למלך, דרך האתרים דרוש א) שהאריך בספק זה מה היה דינם של האבות, והובא בדברי רבנו פעמים רבות. עד. עיקר

קפידא אם תתעבב מלהתעבר בשנים הראשונות, שעדין היתה בימי בחרותה. אבל בְּדוֹד וְדַנְיָאֵל לֹא סָגַי בְּלֹאֵ הָכִי, ומשום הָכִי, הָתָם חָיִישׁ לְלַעֲזוּ, וְהָכֵא לֹא

חָיִישׁ כָּלָל, כִּהְיָה דַתְנָן (ע"ז נד, ב), יֶאבֵד עוֹלְמוֹ מִפְּנֵי הַשּׁוּטִים.

וְעוֹד יֵשׁ לֹאמַר, בְּדַקְדוּק הַלְשׁוֹן, שִׁיאֲמָרוּ תִפְלְתָנוּ עֲשֵׂתָה פְרוֹת,

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוֹאֵר

וּכְהֵיחֵא דַתְנָן (ע"ז נד, ב) ^{טו} - כמו שאמרו במשנה, וכי יֶאבֵד עוֹלְמוֹ מִפְּנֵי הַשּׁוּטִים - הקב"ה אינו מפסיד את הדברים הצריכים לקיום עולמו, כגון השמש והירח והכוכבים, אף על פי שהעובדי כוכבים השוטים עובדים להם, מפני שאין הקב"ה מאבד את עולמו מפני השוטים. וכמו כן לא נמנע הקב"ה מלהציל את ישראל בימי דוד, ואת דניאל, על ידי ברכת ההדיוטות, אף על פי שיהיו סבורים שאכן רק ברכתם עשתה זאת.

לבן ביקש שעשו הבא מרבקה בת בתואל, תגבר על יעקב

וְעוֹד יֵשׁ לֹאמַר - ליישב הקושיא מפני מה חששו לדברי האומות דוקא בברכת לבן ואמו לרבקה, באופן שלישי, וּבְהַקְדָם דְּקַדְדוּק הַלְשׁוֹן - על פי מה שיש לדקדק בלשון המדרש, שהטעם שלא נפקדה רבקה עד שהתפלל עליה יצחק, היה כדי שלא יֶאמְרוּ אומות העולם תִפְלְתָנוּ עֲשֵׂתָה פְרוֹת, וְקָשָה, למה לֹא אֶמְרוּ במדרש

בְּרַבְרָקָה, אִין קְפִידָא אִם תִּתְעַבֵּב מִלְּהַתְעַבֵּר בְּשָׁנִים הָרֵאשׁוֹנוֹת, שְׁעַדִין הִיְתָה בִימֵי בְחָרוּתָהּ. שִׁיִּצְחָק יִתְפַּלֵּל עֲלֶיהָ וּמִתּוֹךְ כֵּךְ יוֹכַח שֵׁלֹא נִתְקִיִים בַּה בְּרַכַּת לְבָן וְאִמּוֹ, לְפִי שְׁבַשְׁעַת נִישׁוּאִיָּה עַדִין הִיְתָה בִימֵי בְחָרוּתָהּ^{טז}, וְהִיָּה 'אִפְשֵׁר' לַעֲשׂוֹת שֵׁלֹא תִתְקִיִים בַּה בְּרַכַּת לְבָן וְלֹהֲמִתִין לַתְּפִילַת יִצְחָק.

אָבֵל בְּדוֹד וְדַנְיָאֵל - שבירכום ארונה ודריוש, לֹא סָגַי בְּלֹאֵ הָכִי - לא היה אפשר שלא יתקיימו ברכות ארונה ודריוש, שבימי דוד היו כל ישראל בסכנה מחמת המגיפה, ובימי דניאל הוא עצמו היה בסכנת מות מחמת האריות, ולא היה אפשר להמתין אפילו רגע אחד. ומשום הָכִי - משום כך, הָתָם - אצל רבקה, שהיה 'אפשר' שלא תוליד מיד, חָיִישׁ - חשש הקב"ה לְלַעֲזוֹ הַאֲוֹמוֹת אִם תּוֹלִיד מִיָּד, שִׁיאֲמָרוּ הַגּוֹיִם שִׁבְרַכַּת לְבָן גְּרַמָּה זֹאת, וְהָכֵא - אצל דוד ודניאל, שהם בבחינת 'אי אפשר', לֹא חָיִישׁ כָּלָל - לא חשש הקב"ה כלל ללעז האומות,

ציִוּנִים וּמְקוֹרוֹת

היתה צעירה. עו. לשון המשנה, שאלו את הזקנים ברומי, אם אין רצונו [של הקב"ה] בעבודת כוכבים, למה אינו מבטלה, אמרו להן, אילו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין, היה מבטלו, הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, יאבד עולמו מפני השוטים.

והכא בדנין אפשר משאי אפשר קמיפלגי, מאן דמכשיר סבר, דנין אפשר משאי אפשר, ומאן דפסיל סבר, לא דנין אפשר משאי אפשר. עו. לדעת רש"י (בראשית כה, ב), היתה בת שלשה שנים כשנשאה יצחק. ואף לדעת הסוברים שהיתה אז בת י"ד שנה (ראה רמב"ן יבמות סא, ב ד"ה אין), מכל מקום

וְלֹא אָמְרוּ תִפְלְתְנוּ נִתְקַיְמָה, שְׁהֵנָּה נוֹדַע (הגדה פ"ב), שְׁלֹבֵן בְּקֵשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֵּל, וְהוּא הָיָה מְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף גְּדוֹל, וְיוֹדַע שְׁשֵׁנֵי בָּנִים עֲתִידִים לְצֵאת מִרְבֵּקָה, יַעֲקֹב וְעֵשׂוֹ, אֶחָד צָדִיק וְכֹלּוֹ בְּחֶלֶק הַקְּדוּשָׁה, וְאֶחָד רָשָׁע כְּלוֹ בְּחֶלֶק הַקְּלֵפָה, שְׁלֹפֵי שְׁיִצְחָק הָיָה צָדִיק בֶּן צָדִיק, הוֹלִיד אֶת יַעֲקֹב, וּלְפִי שְׂרָבְקָה הָיְתָה בֵּת רָשָׁע, מְשׁוּם הֵכִי הוֹלִידָה עֵשׂוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ וְל'.

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

מְרַבְּקָה, שֶׁהֵם יַעֲקֹב וְעֵשׂוֹ, אֶחָד מֵהֶם יִהְיֶה צָדִיק וְכֹלּוֹ בְּחֶלֶק הַקְּדוּשָׁה, וְהָאֶחָד – וְהַשֵּׁנִי יִהְיֶה רָשָׁע וְכֹלּוֹ בְּחֶלֶק הַקְּלֵפָה - הַטּוֹמָאָה, שְׁלֹפֵי שְׁיִצְחָק הָיָה צָדִיק בֶּן צָדִיק – אֲבֵרָה, לִכְן הוֹלִיד אֶת יַעֲקֹב, וּלְפִי שְׂרָבְקָה הָיְתָה בֵּת רָשָׁע - בְּתוֹאֵל, מְשׁוּם הֵכִי הוֹלִידָה אֶת עֵשׂוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ הַמְּפָרְשִׁים וְל'.

שֶׁהוּא כְּדֵי שֶׁלֹא יֵאמְרוּ הָאוֹמוֹת שֶׁתִּפְלְתְנוּ נִתְקַיְמָה, אֲלֵא נִקְטוּ לַשּׁוֹן עֲשִׂיית פִּירוֹת.

וְיֵשׁ לְבָאָר, בְּהַקְדָּם מֵה שְׁהֵנָּה נוֹדַע (הגדה של פסח)^פ, שְׁלֹבֵן בְּקֵשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֵּל – לֹא אֲבֵד אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהוּא – לִבְנֵי הָיָה מְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף גְּדוֹל – הַיּוֹדַע הַעֲתִידוֹת^פ, וְיוֹדַע הִיָּה שְׁשֵׁנֵי בָּנִים עֲתִידִים לְצֵאת

צִיּוֹנִים וּמְקוֹרוֹת

לִבְנֵי הָאֲרָמִי וְכו', פָּרַעַה לֹא גִזַּר אֲלֵא עַל הַזְכָּרִים, אֲבֵל לִבְנֵי בִיקֵשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֵּל. כִּי לִבְנֵי הוּא בִלְעָם (תְּנַחֲמוּמָה וְיִצְחָק יג), וּבִלְעָם הִיָּה לוֹ אַחִיזָה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, וְעָלְיוֹ נֶאֱמַר (דְּבָרִים כו, ה) 'אַרְמֵי אֲבֵד אֲבִי וְיִרַד מִצְרַיִמָה', כִּי לִבְנֵי הָאֲרָמִי יִרַד לְמִצְרַיִם, כִּי הוּא בִלְעָם, וּמִצֵּד אַחִיזָתוֹ בִּיקֵשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֵּל, שֶׁלֹא יִהְיֶה אַחִיזָה לְיִשְׂרָאֵל, הֵן בְּעוֹלָם הַזְּכָר הֵן בְּעוֹלָם הַנִּקְבָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית לא, מג) 'הַבְּנוֹת בְּנֵי הָוְהָבִנִּים בְּנֵי וְכָל אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לִי הוּא'. וְרוֹאֶה הוּא מִלְשׁוֹן 'לְפָנַי יִקְרָאוּ הַנְּבִיא רוֹאֶה' (עִפְ"י שְׁמוּאֵל - א ט, ט), כִּי לִבְנֵי שֶׁהוּא בִלְעָם בְּאוֹמוֹת קָם לְמַעְלָה יִתִּירָה, וְלוֹ אַחִיזָה גְּדוֹלָה. פ. לְעֵ"ע לֹא מִצְאָנוּ בְּפִירוּשׁ דְּבָרֵי חוֹז"ל. וְרָאֵה בְּעֵץ הַדַּעַת טוֹב (פְּרִשְׁת תּוֹלְדוֹת ד"ה וְעֵדִיין יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת) וְז"ל, אֵי אֲפֹשֶׁר לְהַטִּיל פֶּגַם עֵשׂוֹ הַרְשַׁע אֶפְיִלוֹ בְּרִבְקָה, וְאֵם כֵּן, עֵדִיין הַקּוֹשִׁיא בְּמִקְוָמָה, אֵיךְ יִצְא עֵשׂוֹ הַרְשַׁע מִבֵּין שְׁנֵי צָדִיקִים אֵלוֹ יִצְחָק וְרִבְקָה, לִכְן בֹּא הַכְּתוּב לְהַגִּיד הָעֵנִין עַל מַתְכוּנְתוֹ בְּאוֹמְרוֹ 'בֵּת בְּתוֹאֵל' וְכו', לִזֶּה נֶאֱמַר תּוֹגַת אֲמוֹ, לֹא מִצֵּד רִבְקָה עֲצָמָה, רַק מִפֶּאֶת הַיַּחֲסָה שֶׁלָּהּ, וְהוּא הִיְתָה בֵּת בְּתוֹאֵל הַרְשַׁע וְאַחֲוֹת לִבְנֵי הַרְשַׁע, ע"כ. וְעִיין עוֹד בְּצִירוֹת הַמּוֹר (לר' אֲבֵרָהם ב"ר יַעֲקֹב

ע"ה. לַשּׁוֹן זֶה, הוּא בְּהַגְדָּה שֶׁל פֶּסַח וְז"ל, צֵא וְלִמַּד מֵה בִיקֵשׁ לִבְנֵי הָאֲרָמִי לְעֵשׂוֹת לְיַעֲקֹב אֲבִינוֹ, שֶׁפָּרַעַה לֹא גִזַּר אֲלֵא עַל הַזְכָּרִים, וְלִבְנֵי בִיקֵשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כו, ה), 'אַרְמֵי אֲבֵד אֲבִי וְיִרַד מִצְרַיִמָה', וּמוֹבָא גַם בְּפִירוּשׁ רִש"י (ע"ה"ת שם). אֲמִנָּם עֵיקַר הָעֵנִין מוֹבָא גַם בְּסִפְרֵי (פ' כִּי תִבּוֹא פִּיִּסְקָא שֶׁא) וְז"ל, 'אַרְמֵי אֲבֵד אֲבִי', מִלְמַד שֶׁלֹא יִרַד אֲבִינוֹ יַעֲקֹב לְאַרְם אֲלֵא עַל מִנְתַּ לְאֲבָד, וּמַעְלָה עַל לִבְנֵי הָאֲרָמִי כִּאִילוֹ אֵיבְדוּ. ע"ט. כְּמִבּוּאָר בּוֹזְהַר (ח"א קל"ט, ב. קס"א, א. קס"ז, א). וְכֵן פִּירוּשׁ רִש"י וְהָאֲבֵן עוֹרָא ע"ה"פ (בְּרֵאשִׁית ל, כז) 'נְחֻשְׁתִּי וְיִבְרַכְנִי הִ' בְּגַלְלֵךְ'. וּבְמִדְרַשׁ תְּנַחֲמוּמָה (וְיִצְחָק יג) הוּא בִלְעָם הוּא לִבְנֵי. וְרָאֵה עוֹד בּוֹזָה, זוֹהַר (ח"א קס"ז): סִפְרֵי הַצִּיּוֹנִי (פ' וְיֵשׁב ד"ה וְשִׁמוֹ חוֹר) שֶׁעַד הַגְּלִגּוּלִים (הַקְּדוּמָה כב). מְבוּאָר מְדַבְּרֵי רַבְנּוֹ שֶׁמְפָרֵשׁ כּוֹוֹנַת אֲוִמְרָם שֶׁלִּבְנֵי בְּקֵשׁ לַעֲקוֹר הַכֵּל - מַחְמַת נְחֻשְׁתִּי וְקִסְמִי. וְכֵן מְצִינֵי בְּסִפְרֵי שֶׁמְשׁוּאֵל (פְּרִשְׁת וּשְׁלָח) וְזֶה לַשּׁוֹנֵי, 'לִבְנֵי הָאֲרָמִי שֶׁהִיָּה מְנַחֵשׁ וְקוֹסֵם יַחַד (זוֹה"ק), וְעַל כֵּן לִבְנֵי בִיקֵשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֵּל, הַכֵּל דּוּוֹקָא מְכָל צֵד, וְיַעֲקֹב עֵמֵד כְּנַגְדָּה כּוֹלֵם. וְכַעֲיִן זֶה מְבוּאָר בְּשִׁל"ה (מַסְכַּת פְּסָחִים מִצָּה שְׁמוּרָה אוֹת קֶפֶד) 'צֵא וְלִמַּד מֵה בְּקֵשׁ

וּבְשֵׁאֲמַר לְרַבְקָה, 'אַחַתְנוּ אֶתְּ הָיִי לְאֵלֶיךָ רַבְבָּה' בּוֹנֵתוֹ הַחֶלֶק שֶׁל הַקְּלֵפָה דִּהְיִינוּ חֶלְקוֹ שֶׁל עֲשׂוּ הִבָּא מִצַּד רַבְקָה שְׁהִיְתָה בְּתוֹ שֶׁל בְּתוּאֵל, יוֹתֵר מִחֶלְקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וּמִשּׁוּם הִכִּי אָמַר 'אֶתְּ הָיִי' דִּהְיִינוּ 'אֶתְּ' דְּוָקָא, שְׁמַלְת 'אֶתְּ' הָיִי מִיְתַרְתּ בְּכַתּוּב, וּבְכַאֲמַת שְׁהֵאֲלוּפִים וְהַמְלָכִים שֶׁל עֲשׂוּ קָדְמוֹ לְשַׁל יַעֲקֹב, מִפְּעַם שְׁהֵקְלֵפָה קָדְמָה לְפָרִי, וְאִם לֹא הָיָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַבֵּל תְּפִלָּתָם, הָיִי אֹמְרִים הָאֲמוֹת,

זרע שמשון המבואר

קָדְמוֹ בְּתוֹרָה לְסִיפּוֹר תּוֹלְדוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב בְּפִרְשֵׁת וַיִּשָּׁב, וּכְכַתּוּב (בְּרֵאשִׁית לו, לא) 'וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מְלָכּוּ בְּאַרְצֵי אֲדוּם לְפָנֵי מֶלֶךְ מֶלֶךְ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲךָ לֹא מִשּׁוּם שְׁכּוּחוֹ שֶׁל עֲשׂוּ הַתְּגַבֵּר עַל כּוּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, אֲלֵא מִפְּעַם שְׁהֵקְלֵפָה קָדְמָה לְפָרִי – הַחוּשֶׁךְ וְהַטּוֹמָאָה, לְעוֹלָם קוֹדְמִים הֵם לְאוֹר וְלַטְהָרָה, כִּשְׁם שְׁקִלִּיפַת הַפְּרִי צוֹמַחַת תַּחֲלִילָה לְפָרִי וְכֵן נִרְאִית לְאָדָם לְפָנֵי שֶׁהַפְּרִי עֲצָמוֹ נִרְאָה לוֹ²⁰.

וְאִם לֹא הָיָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַבֵּל אֶת תְּפִלָּתָם שֶׁל לְבָן וְאִמּוֹ, הָיִי אֹמְרִים הָאֲמוֹת, שְׁתְּפִלָּתָם 'עֲשֵׂתָה פִירוֹת', כְּלוֹמֵר,

וּבְשֵׁאֲמַר²¹ לְבָן וְאִמּוֹ לְרַבְקָה 'אַחַתְנוּ אֶתְּ הָיִי לְאֵלֶיךָ רַבְבָּה', בּוֹנֵתוֹ הִיְתָה, שְׁהִיְתַגְבֵּר הַחֶלֶק שֶׁל הַקְּלֵפָה, דִּהְיִינוּ חֶלְקוֹ שֶׁל עֲשׂוּ הִבָּא מִצַּד רַבְקָה, שְׁהִיְתָה בְּתוֹ שֶׁל בְּתוּאֵל הַרְשָׁע, יוֹתֵר מִחֶלְקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁהוּא הַחֶלֶק שֶׁל הַקְּדוּשָׁה הַבָּא מִצַּד יִצְחָק. וּמִשּׁוּם הִכִּי אָמַר לָהּ 'אֶתְּ הָיִי לְאֵלֶיךָ רַבְבָּה', דִּהְיִינוּ 'אֶתְּ' שֶׁהֵנָּךְ בְּתוֹ בְּתוּאֵל הַרְשָׁע וְוָקָא, תִּהְיִי לְאֵלֶיךָ רַבְבָּה, וְלֹא יִצְחָק, שְׁמַלְת 'אֶתְּ' הָיִי מִיְתַרְתּ בְּכַתּוּב בְּשִׁבִיל דְּיוֹק זֶה, שֶׁהִיא יִכּוֹל לְכַתּוּב 'אַחַתְנוּ הָיִי לְאֵלֶיךָ רַבְבָּה'²².

וּבְכַאֲמַת, שְׁשִׁמּוֹת הָאֲלוּפִים וְהַמְלָכִים שֶׁל עֲשׂוּ הַכְּתוּבִים בְּסוּף פִּרְשֵׁת וַיִּשְׁלַח,

ציזונים ומקורות

וְאִקְדִים הֵוָא דְּלִבְר מוּחָא אִקְדִים בְּמַחֲשָׁבָה וּבְעוּבָדָא הֵוָא דְּלִבְר [בָּא וְרָאָה, כִּי כָל אֹתָם הַמַּעֲשִׂים שַׁעֲשֵׂה הַקְּבִ"ה וְהַקְּדִים מִה שְׁבַחוּן, שֶׁהִרִי אֶת הַמַּח שְׁבַפְנִים הַקְּדִים הַקְּבִ"ה בְּמַחֲשָׁבָה, אֲךָ בְּמַעֲשֵׂה הַקְּדִים מִה שְׁבַחוּן], דֵּהָא כָּל קְלִיפָה מַסְטְרָא אַחְרָא הוּי, וּמוּחָא מִן מוּחָא [שֶׁהִרִי כָּל קְלִיפָה שֶׁהִיא בַּחוּץ הִיא מַהֲסְטְרָא אַחְרָא, וְהַמוּחַ שְׁמַבְפְּנִים הִיא מַהֲקְדוּשָׁה שְׁנַקְרָאת 'מַח'], וְתִדְרִי סְטְרָא אַחְרָא אִקְדִים וְרַבִּי וְאִגְדִּיל וְנִטְרִי אִיבָא [וְתַמִּיד הַקְּלִיפָה שֶׁהִיא הַסְטְרָא אַחְרָא מְקִדִים וּמַתְרַבָּה וְשׁוֹמֵר אֶת הַפְּרִי], כִּיּוֹן דַּתְרַבִּי וְזִקְיָן לִיה לְבַר [כִּיּוֹן שְׁמַתְגַּדֵּל וּמַתְבַּשֵּׁל הַפְּרִי זוֹרְקִים אֶת הַקְּלִיפָה לְחוּץ], וְיִכְיָן רַשָׁע וְצַדִּיק יִלְבַּשׁ, וְזִרְקִין לַהֲהִיא קְלִיפָה, וּמְבַרְכִין לְצַדִּיקָא דְּעַלְמָא, ע"כ. וְזִ"ל, הַשְּׁלִי"ה (שַׁעַר הָאוֹתוּתוֹת אוֹת הַקוּי"ף אוֹת שַׁח), וְזִ"ל, וְהַקְּלִיפָה מְבַחוּץ חֶלֶק בְּנֵי אָדָם הַיּוֹשְׁבִים בְּשַׁעֲרֵי

סְבַע זְצ"ל, פִּרְשֵׁת תּוֹלְדוֹת), מְגַלָּה עֲמוּקוֹת (פִּרְשֵׁת תּוֹלְדוֹת ד"ה וְיִתְרוּצְצוּ), וּשְׁפַתִּי כֵהֵן (פִּרְשֵׁת חִי שֶׁרָה ד"ה וְיִצְחָק בָּא, בָּא"ד). וּבַחֲנוּכַת הַתּוֹרָה (לְהַרְבִּי ר' הַעֲשִׂיל זְצ"ל, שֵׁם) כְּתַב ז"ל, אוֹ יֹאמֵר עַל פִּי מַה דְּאִיתָא דִּיִּצְחָק דֵּהִיא צַדִּיק בֶּן צַדִּיק הוֹלִיד לִיעֲקֹב, וְרַבְקָה שֶׁהִיְתָה צַדִּיקַת בְּתוֹ רַשָׁע נוֹלַד מִמֶּנָּה עֲשׂוּ. פֵּא. אִף שְׁבַתּוֹרָה כְּתוּב בְּלָשׁוֹן שְׁשִׁנִּיהִם בִּירְכוּהוּ כֵן, רַבְנוּ כְּתַב כֵּאֵן בְּלָשׁוֹן יְחִידִי, מִשּׁוּם שְׁמִיחָס אֶת עֵיקַר הַבְּרָכָה לְבָן שֶׁאִמְרָה זֹאת לְפִי נַחֲשִׂיוּ וְכַשְׁפִּיו, שִׁדְעָה שְׁעִתִּידִים לְהוֹלִיד וְכו'. פֵּב. הִרְאִים בִּיאַר מַה שְׁפִירֵשׁ רַשָׁע, עַל אֶת הָיִי לְאֵלֶיךָ רַבְבָּה – אֶת וְזִרְעֶךָ תְּקַבְּלוּ אוֹתָהּ בְּרַכָּה שֶׁנִּאֲמָרָה לְאַבְרָהָם, שֵׁם לֹא כֵן, מְדוּעַ נִכְתַּב 'אֶת'. וְרָאָה בְּאֲלִשֶׁךְ וּבְאוֹר הַחַיִּים שֶׁדִּקְדָּקוּ מְדוּעַ נִכְתַּב 'אֶת'. פֵּג. רָאָה זוֹהַר ('חִיב קָח, ב) וְזִ"ל, תֵּא חוּז, כָּל אֵינּוֹן עוּבְדִין דְּעַבִּיד קוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא

שְׁתַּפְּלֹתֶם גְּרָמָה שְׂיָבֹאוּ הָאֱלוֹפִים וְהַמְּלָכִים לַעֲשׂוֹ קָדָם יַעֲקֹב. וְלִכְּנָן עֲשֵׂה שְׁתַּהֲיֶיהָ עֲקָרָה, עַד שֶׁתְּהַפְּלִל עָלֶיהָ יַצְחָק, וּבָזָה נִתְּבַטְּלָה תְּפִלָּתֶם וְנִכְזָבָה. ה' רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל'. תּוֹחַלְתֶּם, שְׁמַעְשׂוּ לֹא בָּאוּ הַרְבֵּבוֹת, וְאֶדְרָבָא, מִיַּעֲקֹב יֵצְאוּ הַרְבֵּבוֹת קָדָם הָאֱלֹפִים, בְּדַכְתִּיב (במדבר י, לו) 'שׁוּבָה יַצְחָק, וּבָזָה נִתְּבַטְּלָה תְּפִלָּתֶם וְנִכְזָבָה. ה' רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל'.

זרע שמשון המבואר

על ידי תפילת יצחק שיזכו לבנים, נתבטלה תפלתם ונכזבה תוחלתם^ט – נאבדה תקותם הרעה של לכן ואמו^{טו}, שְׁמַעְשׂוּ לֹא בָּאוּ הַרְבֵּבוֹת, רק ה'אלופים' בלבד, וְאֶדְרָבָא, מִיַּעֲקֹב יֵצְאוּ הַרְבֵּבוֹת קָדָם הָאֱלֹפִים, בְּדַכְתִּיב (במדבר י, לו) 'ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל' – שישוב ויבטל הקב"ה את ברכת לכן הרשע ואמו, ויהיו גם האלופים לישראל, ועוד, שבישראל יקדמו ה'רבבות' לה'אלפים'. ולכן אצל ישראל הקדים הפסוק 'רבבות' ל'אלפים'^{טז}.

הביאה תולדות^{טז}, וְגְרָמָה שְׂיָבֹאוּ הָאֱלוֹפִים וְהַמְּלָכִים לַעֲשׂוֹ, קָדָם יַעֲקֹב – ולכן האלופים והמלכים של עשו קדמו, משום שכוחו התגבר על של יעקב והם עיקר הפרי. ואם היה כן, גם ה'רבבות' היו יוצאים מעשו, וכמו שברכו לכן ואמו 'את היי לאלפי רבבה', שפירושו, לאלפים ולרבבות^{טז}.

עקרות רבקה ותפילת יצחק עליה ביטלו כוונת תפילת לכן

וְלִכְּנָן עֲשֵׂה הַקַּב"ה, שְׁתַּהֲיֶיהָ רַבְקָה עֲקָרָה, עַד שֶׁתְּהַפְּלִל עָלֶיהָ יַצְחָק, וּבָזָה –

ציונים ומקורות

לנו, אז תהיי אלפי רבבה, עכ"ד. ואפשר דמשום הכי היתה עקרה להורות דלא יאמרו ברכתם עשתה פירות, והיא זורעה כמותם רשעים, וברכתם עשתה פירות, כמשו"ל. שכשהיתה עקרה נודע שלא נתקיימה ברכתם, והיא צדקת וגם זרעה. פו. מליצה זו ע"פ לשון הפסוק (איוב מא, א) 'הֲנָן תַּחֲלֹתוּ נִכְזָבָה הֲגַם אֶל מְרָאֵיו יִטֵּל'. פו. ע"פ מצודת דוד שם. פת. במדרש (ב"ר ס, יג) [לאחר מה שאמרו שרבקה היתה עקרה בשביל שלא יאמרו האומות וכו'], רבי ברכיה בשם רבי לוי אמר, 'ברכת אובד עלי תבא' (איוב כט, יג), 'ברכת אובד' זה לכן הארמי, שנאמר 'ארמי אובד אבי', 'עלי תבא' זו רבקה, 'אחותנו את היי לאלפי רבבה' ועמדו ממנה, אלופים מעשו, ורבבה מיעקב, אלופים מעשו 'אלוף תימן אלוף קנז' (בראשית לו, טו), מיעקב רבבה, דכתיב 'רבבה כצמח השדה נתתיך', ויש אומרים, אף אלו ואלו [אלופים ורבבה] עמדו מישראל, דכתיב 'ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל', ע"כ. ובספר מגלה עמוקות (פרשת

ולזה אמר 'ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל', כי הקליפה קודמת לפרי. וראה עוד בשל"ה (מסכת פסחים מצה עשירה דרוש שני אות שח) וז"ל, ביאור הענין הוא, תמיד הקליפה קודם להפרי, כדי שיהיה יתרון האור מן החושך, רצה לומר, מכח שהחושך נבדל והלך לו, נשאר האור זך בלי שמרים. פד. ונראה שבכלל כוונת רבינו, שאכן עיקר החשש שיאמרו האומות שהתפילה שלהם עשתה שכוחם יגבר להיות כ'פרי' עצמו, ולא רק כקליפה שקדמה לפרי, ומשום כך דקדקו במדרש לומר שלא יאמרו ברכותינו עשתה פירות. פה. ובעיקר פירוש רבינו, ראה כעין זה בפני דוד להחיד"א (על הפסוק 'אחותנו את היי'), וזה לשונו, שמעתי ממכהר"ר הלל אשכנזי שדקדק מה לו להזכיר שהיא אחותו. ועוד, דמצינו דלכן בקש לעקור את הכל, ואיך הכא מברכה. ופירש, דרוב הבנים הולכים אחרי אחי האם, וזה כיוון ברשעו, אחותנו אם תהיי כמונו ברשע ובניך ילכו אחר הרוב וידמו

וְעוֹד יוֹבֵן הַפְּסוּק (בראשית כז, כט) מְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ, דְּקָשָׁה שְׁהִיָּה לוֹ לֹאמֹר מְבָרְכִיךָ בְּרוּכִים, וּמֵהוּ בְּרוּךְ בְּלִשׁוֹן יְחִיד אִם מְבָרְכִיךָ הוּא לִשׁוֹן

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאֵר

היה בהן שייכות לענינים כלליים בעם ישראל, ולכן לא חשש שיתקיימו ברכותיהם, ועל כך אמרו 'אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך'.

המתברך מחבירו

מתברך בברכה נוספת מהברכה עצמה

רבנו חזון לדברי המדרש שהובא בתחילת הדרוש, ולפי דברי המדרש עוֹד יוֹבֵן - יתבאר הַפְּסוּק (בראשית כז, כט) מְבָרְכִיךָ^ט בְּרוּךְ, וּמְבָרְכִיךָ הוּא לִשׁוֹן רַבִּים^ט, וְאִילוּ בְּרוּךְ הוּא לִשׁוֹן יְחִיד. דְּקָשָׁה, שְׁהִיָּה לוֹ לַפְּסוּק לֹאמֹר מְבָרְכִיךָ בְּרוּכִים הַכֹּל בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וּמֵהוּ שֶׁנִּקְטַּ הַפְּסוּק בְּרוּךְ בְּלִשׁוֹן יְחִיד, אִם מְבָרְכִיךָ הוּא לִשׁוֹן רַבִּים^ט.

אִמָּנָם, לְפִי מָה שְׁאִמְרָנוּ - שֶׁהִבְאֵנוּ דְּבָרֵי הַמְּדֻרָשׁ^ט, שְׁהַבְּרָכוֹת עֲצֻמָּן מְבָרְכוֹת אֶת בְּעֲלֵיהֶן, אִם בֶּן, בְּשֵׁאֲדָם אַחַד מְבָרְךָ אֶת חֲבֵרוֹ, מִתְקַיְמָת בְּחֵבִירוֹ אוֹתָהּ בְּרָכָה, וּבְשִׁמְתֵּי קִימָת בְּרַכְתּוֹ, הָרִי הִיא מִתְבַּפְּלֵת

צִיּוּנִים וּמְקוֹרוֹת

זהו שכתוב 'שובה ה' רבבות אלפי ישראל, ר"ל שישוב הקב"ה ברכתו של רשע, שיהיו אלופים של עשו גם כן לישראל והתחיל ברבבות, ע"כ. ועיין עוד בשפתי כהן (שם ד"ה וחז"ל). אך עדיין צריך ביאור, איזה רבותא יש בהקדמת הרבבות לאלפים. פט. לשון הפסוק, 'עֲבָדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁמְחוּ לְךָ לְאֻמִּים הַהֵן גְּבִיר לְאֻחִיד וְיִשְׁמְחוּ לְךָ בְּגִי אֶפְדָּ אֲרִיךְ אֲרִיר וּמְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ. צ. שבלשון יחיד היה צריך לומר 'מברכך'. צא. גם באור החיים (שם) הקשה כן, ע"ש. צב. נראה

וזהו מה שאמרו, שרצה הקב"ה שלא יאמרו תפלותינו 'עשתה פירות', כלומר, שלא רצה שתפילותיו של לבן יועילו להוציא 'פירות' ותולדות מעשו, שהם כוחות הקליפה מבתואל, שאם היה כן, היה כוחו של עשו מתגבר על כוחו של יעקב. ולכן היתה רבקה עקרה ונפקדה רק מכח תפלת יצחק שהוא כח הקדושה, ועל ידי זה התגבר כח הקדושה של יעקב, על כח הטומאה של עשו שבא מחמת בתואל, ומה שמלכו מלכים לעשו קודם ליעקב, היה רק משום שה'קליפה קודמת לפר'.

ובזה מיושב גם כן, שרק כאן לא רצה הקב"ה שתפילותיו של לבן יועילו, שאם כן, היה ח"ו מתגבר כח הטומאה של בתואל ועשו, על כח הקדושה של יצחק ויעקב. אבל בברכותיהם של ארונה ודריוש לא היה מקום לחשוש כן כי לא

תולדות ד"ה ויעתר) וז"ל, ביקש [לבן] על עשו הרשע שהוא יהיה העיקר, לכן אמר 'את היי לאלפי רבבה', ר"ל עשו שממנו ה'אלופים', יהיו גם כן ממנו ה'רבבה' שהיו לישראל, כמו שכתוב (יחזקאל טז, ז) 'רבבה כצמח השדה נתתיך, זה שכתוב 'יירש זרעך את עשר אויביו' וכו', 'יירש זרעך' שהוא עשו, 'את עשר אויביו' שהוא יעקב, ולכן הוצרך יצחק להפוך ברכתו של אובד [לבן] שהוא 'ארמי אובד אבין', 'יעתר' כעתר זה שמהפכין בה, כן הפך הוא הברכה,

לְבָרְכָה אַחֲרַת נְמוֹ, וְנִקְרָא שְׁזֵה הָאִישׁ
 נִתְפָּרָד בְּשֵׁתֵי בְּרֻכּוֹת, וְאִין הָכִי נְמוֹ,
 שׁ/מְבָרְכִיד אִינוּ אֱלָא אִישׁ אֶחָד הַמְּבָרֵךְ,
 וּבִשְׂבִיל זֶה יִהְיֶה בְּרוּךְ, אֱלָא שְׁגַם
 הַבְּרָכָה עֲצֻמָּה מוֹסַפֵּת לוֹ מֵעֲצֻמָּה בְּרָכָה
 אַחֲרַת, כִּי הַבְּרֻכּוֹת מְבָרְכוֹת וְכוּ, וְלִכְּן

אָמַר 'מְבָרְכִיד' בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה
 'אֲרִיִד אָרוּר'.
 וּמֵעַתָּה שְׂרָאִינוּ שְׁמֵי שְׂרוּדָף הָאֱמֶת
 וְשׁוֹנָא הַשְּׂקָר תִּתְּיָה לוֹ
 הַבְּרָכָה, קִשָּׁה, לְמָה הַצָּרָף הַפְּתוּב
 לְהַבְּטִיחַ אֶת אַבְרָהָם 'וְאַבְרָכֵךְ' (שם יב, ב),

זרע שמשון המבואר

ומתפשטת לברכה אחרת נמי - היא
 נעשית כפולה, דהיינו שנעשה ממנה
 ברכה נוספת, ונקרא שזה האיש שהתברך
 מחבירו, נתפרד בשתי ברכות, האחת מצד
 האדם שבירכו, והשניה מצד הברכה
 שמברכת את בעליה.

רבים, ו'ארוּר' בלשון יחיד, מחמת טעם
 זה, שכשאדם אחד מקלל את חברו,
 חלים עליו שתי קללות - האחת מצד
 המקלל, והשניה מצד שהקללות עצמן
 מקללות את בעליהן, ונדמה שהמקלל
 מקולל מב' אנשים. אבל הואיל
 והמקלל הוא רק אחד, נאמר 'ארוּר'
 בלשון יחיד²³.

וְאִין הָכִי נְמוֹ - ואף שאכן,
 שׁ/מְבָרְכִיד אִינוּ אֱלָא אִישׁ אֶחָד הַמְּבָרֵךְ,
 וּבִשְׂבִיל זֶה האדם המברך יִהְיֶה 'בְּרוּךְ',
 אֱלָא שְׁגַם הַבְּרָכָה עֲצֻמָּה מוֹסַפֵּת לוֹ
 מֵעֲצֻמָּה בְּרָכָה אַחֲרַת, כִּי הַבְּרֻכּוֹת
 מְבָרְכוֹת וְכוּ' את בעליהן, וְלִכְּן אָמַר
 'מְבָרְכִיד' בְּלִשׁוֹן רַבִּים, כִּי מחמת ברכתו
 נדמה שיש כאן ב' מברכים, האדם
 הראשון שמברך, והברכה עצמה
 שגורמת עוד ברכה.

הברכות לאברהם ולאיוב לא הוצרכו
 לעצמם, אלא למתחברים עמהם
 עתה חוזר רבנו לתחילת הדרוש -
 ומעֵתָה, כיוון שְׂרָאִינוּ - כפי שהוכח
 מדברי המדרש שהברכות מברכות
 והקללות מקללות וכו', והמדרש לענין
 אבני צדק יהיה לך וכו' שְׁמֵי שְׂרוּדָף את
 הָאֱמֶת וְשׁוֹנָא את הַשְּׂקָר תִּתְּיָה לוֹ ממילא
 הַבְּרָכָה, קִשָּׁה, לְמָה הַצָּרָף הַפְּתוּב
 לְהַבְּטִיחַ אֶת אַבְרָהָם 'וְאַבְרָכֵךְ' (שם יב, ב)²³, והרי

וכיוצא בזה יש לבאר את הכתוב
 'אֲרִיִד אָרוּר', שנאמר 'אֲרִיִד', בלשון

ציונים ומקורות

ש'ברכות' היינו התנהגות האדם ביושר, והובאו
 דבריו לעיל בדברי המדרש. [לכאורה צ"ע בחידוש
 רבינו, שהרי רק בברכה שבאה מ'כח התורה' שייך
 כך, וכפי שהביא רבינו מדברי הגמרא בעבודה זרה.
 ונראה לבאר, שבכל מקום שהברכה מצוייה, אפשר
 שיתוסף עליה ברכה נוספת, שעיקר חלות הברכה
 גורמת להרבות ולהוסיף עליה ברכה]. צד. לשון
 הפסוק, וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל וְאַבְרָכֵךְ וְאַגְדִּלְהָ שְׁמֶךָ

שיישוב רבנו דלהלן, היינו לפי עיקר דברי המדרש,
 ואינו דווקא לפי חידושי וביאוריו האמורים לעיל.
 ומה שכתב 'לפי מה שאמרנו', כוונתו לפי דברי
 המדרש שהזכרנו לפני כן. צג. מדברי רבינו כאן,
 נתחדש ביאור מאמר המדרש 'הברכות מברכות את
 בעליהן', שמי שהוא 'בעל ברכה', שקיבל ברכה
 מאיש אחר, הוא מתברך ממילא על ידי ברכה זו
 בברכה אחרת. וזהו שלא כפירוש העץ יוסף,

פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב, מִתְּבַרְךְ (פסחים ק"ב, א).
אֵלָא שְׁעֵדִין צְרִיף טַעַם, לְמָה בְּפִסּוּק
 (דברי הימים א י"ג, יד) 'וַיְבָרֶךְ ה'
 אֶת בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגִּתִּי, פְּרִשׁו (ברכות
 ס"ג, ב) בְּעֵנֵין אַחַר, שְׁפָרְכוּ בְּבָנִים.

זָרַע שְׂמִשׁוֹן הַמְּבוּאָר

א) ¹³, שְׁכַל הַנוּטֵל פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב, בֵּין בְּדֹרֶךְ
 מִשָּׂא וּמִתֵּן וּבֵין בְּדֹרֶךְ צְדָקָה¹³, מִתְּבַרְךְ.
 וְהַטַּעַם שֶׁדָּרְשׁוּ כֵן בְּשֵׁנִיהֶם הוּא, לְפִי
 שֶׁלְעֲצָמָם לֹא הָיוּ צְרִיכִים בְּרַכָּה, כִּיּוֹן
 שֶׁרָדְפוּ אַחַר הָאֵמֶת וּשְׁנָאוּ אֶת הַשֶּׁקֶר
 וּמִמִּילָא הִיָּה הַבְּרַכָּה שְׂרוּיָה בְּמַעֲשֵׂיהֶם,
 וּבְעַל כִּרְחוֹךְ לֹמַר שֶׁהֵם הַתְּבָרְכוּ בַכֵּךְ שֶׁגַּם
 כָּל מִי שִׁיתְחַבֵּר עִמָּם, יִתְבָּרֵךְ גַּם הוּא¹³.

מְדוּעַ לֹא פִירְשׁוּ הַבְּרַכָּה שְׁקִיבֵל עוֹבֵד אֱדוּם
 לְעֵנֵין הַמִּתְחַבֵּר אֵלָיו

אֵלָא שְׁעֵדִין צְרִיף טַעַם, לְמָה בְּפִסּוּק
 (שמואל ב' ו', י"א) ^P 'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית עֶבֶד אָדָם
 הַגִּתִּי, פְּרִשׁוּ בַגְמָרָא (ברכות ס"ג, ב) בְּעֵנֵין
 אַחַר, שְׁפָרְכוּ הַקְּב"ה בְּבָנִים¹⁴, וְלָמָּה לֹא
 פִירְשׁוּ שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּשָׂאֵר דְּבָרִים.

צִיּוּנִים וּמְקוּרֹת

צְדָקָה, וְהִיָּה מִתְּבָרֵךְ שֶׁלֹא הוֹזַק לִטּוֹל מִמֶּנּוּ שׁוֹב
 מִמּוֹן בְּדֹרֶךְ צְדָקָה. אֲמֵנָם בַּגְמָרָא פְּסָחִים הַנ"ל מְבוּאָר,
 שֶׁהַכוּוֹנָה שֶׁנִּטֵּל מִמֶּנּוּ פְּרוּטָה בְּדֹרֶךְ מִשָּׂא וּמִתֵּן.
 צ"ט. יֵשׁ לְצִיּוּן שְׁבַמְדָּרֶשׁ שֶׁהוּבָא לְעֵיל, הוּבָא עֵנִין
 בְּרַכַּת אִיּוֹב בְּסִמּוּךְ לְעֵנִין בְּרַכַּת אַבְרָהָם. וְדָבָר זֶה
 מְבוּאָר הַיֵּטֵב לִישִׁית רְבִינוּ שֶׁעֵנִין שֵׁנִיהֶם שׁוֹהֵה,
 שֶׁבְּשֵׁנִיהֶם לְמַדּוּ זָאת מִיִּתְיוֹר הַבְּרַכָּה עֲבוּר עֲצָמָם,
 שֶׁהָיָה בּוֹדָאֵי שֶׁהֵם עֲצָמָם מְבוּרְכִים. ק. לְשׁוֹן הַפְּסוּק,
 'וַיֵּשֶׁב אֲרֹן ה' בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
 וַיְבָרֶךְ ה' אֶת עֶבֶד אָדָם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ. בְּנִבְיָא שֶׁם
 מְסוּפָר, שֶׁכָּאֲשֶׁר הָעֵלָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ אֶת אֲרֹן הָאֱלֹקִים
 מִפְּלֶשֶׁתִים, הִנִּיחוּ בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוּם הַגִּתִּי. וְרִבִּינוּ
 הֵבִיא הַפְּסוּק כְּפִי שֶׁהוּבָא בַּגְמָרָא. ק"א. לְשׁוֹן הַגְּמָרָא,
 פִּתַח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי בְּכַבּוּד

פְּשִׁיטָא שֶׁתְּהִיָּה לוֹ הַבְּרַכָּה. וְאֶפְשָׁר
 שְׂמִמְכָה קָשְׂיָא זֶה פְּרִשׁוּ רַז"ל (ב"ד ל"ט, ז')
 עַל פְּסוּק זֶה, לֹא שָׁם אָדָם פְּרָה
 מֵאַבְרָהָם עַד שֶׁנִּתְבַּרְךְ, וְכֵן בְּאִיּוֹב (אִיּוֹב
 א, י), 'מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרַכְתִּי, כָּל הַנוּטֵל

מֵאֲמָרָם ז"ל
 כָּל הַנוּטֵל
 פְּרוּטָה
 מֵאִיּוֹב
 מִתְּבַרְךְ

פְּשִׁיטָא שֶׁתְּהִיָּה לוֹ הַבְּרַכָּה, שֶׁהָיָה
 אַבְרָהָם הֵלֵךְ בְּדֹרֶךְ הַצְּדָקָה וְהַיּוֹשֵׁר.

וְאֶפְשָׁר, שְׂמִמְכָה קָשְׂיָא זֶה, שֶׁאַבְרָהָם
 אֲבִינוּ לֹא הוֹצִיחַ לְבְרַכָּה לְעַצְמוֹ, פְּרִשׁוּ
 רְבוּתֵינוּ ז"ל בְּמִדְרַשׁ (ב"ד ל"ט, י"א) עַל פְּסוּק
 זֶה, לֹא¹⁵ שָׁם - לֹא הֶעֱרִיךְ שׁוֹם אָדָם
 שׁוּוִיָּה שֶׁל פְּרָה אוֹ שָׂאֵר חֶפֶץ מֵאַבְרָהָם,
 כְּדִי לְקַנּוּתָהּ מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁנִּתְבַּרְךְ מִחַמַּת
 הַתְּחַבְּרוּתוֹ לְאַבְרָהָם, וְהֵינּוּ שֶׁפִּירוּשׁ
 'וַאֲבָרְכֶךָ', אֵינוּ שֶׁאַבְרָהָם עֲצָמוֹ יִתְבָּרֵךְ,
 אֲלָא שֶׁאֵף כָּל שָׂאֵר הָאֲנָשִׁים שִׁיתְחַבְּרוּ
 עִמּוֹ, יִתְבָּרְכוּ בְּגִינּוֹ. וְכֵן בְּאִיּוֹב כְּתוּב לְשׁוֹן
 בְּרַכָּה (אִיּוֹב א, י')¹⁵ 'מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרַכְתִּי',
 וְדָרְשׁוּ בְּמִדְרַשׁ (שם), וּבַגְמָרָא (פְּסָחִים ק"ב,

וְהִיָּה בְּרַכָּה'. צ"ה. לְשׁוֹן הַמְּדָרֶשׁ, אֲמַר רַבִּי יוֹדֵן, וְהִיָּה
 אוֹתוֹתֶיךָ מִנֵּין 'אַבְרַכְכָּה', מֵאֲתִים וְאַרְבַּעִים וּשְׁמוֹנֶה,
 אֲמַר רַבִּי לוי, לֹא שָׁם [הֶעֱרִיךְ כְּדִי לְקַנּוּתָהּ] אָדָם פְּרָה
 מֵאַבְרָהָם עַד שֶׁנִּתְבָּרֵךְ, וְלֹא שָׁמָּה לוֹ [הֶעֱרִיךְ פְּרָה כְּדִי
 לְמַכְרָה לוֹ] עַד שֶׁנִּתְבָּרֵךְ וְכו', אֲמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵף
 לֵאיוֹב עֵשָׂה כֵן שֶׁנִּשְׁמַר מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרַכְתִּי, לֹא נִטֵּל
 אָדָם פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב וּנְצַטְרֵךְ לִישׁוֹל מִמֶּנּוּ פַּעַם שֵׁנִיָּה.
 צו. לְשׁוֹן הַפְּסוּק, 'הֲלֹא אֲתָה שִׁכְתָּ בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ
 וּבְעֵד כָּל אֲשֶׁר לוֹ מְסָבִיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרַכְתִּי וּמִקְנָהוּ
 פְּרִץ בְּאֶרֶץ'. צו. לְשׁוֹן הַגְּמָרָא, וְהִשְׁתָּא דִּאֲמַר רַב
 שְׂמוּאֵל בְּרִי יִצְחָק, מֵאִי דְכֵתִיב 'מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרַכְתִּי', כָּל
 הַנוּטֵל פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב מִתְּבָרֵךְ, אֲפִילוֹ לְמִיזְבֵּן מִיָּנִיָּה
 וְלִזְבוּנֵי לֵיָּה, שֶׁפִּיר דְּמִי. צ"ה. בְּמִדְרַשׁ הַנ"ל מְבוּאָר,
 שֶׁמְדוּבָר בְּמִי שֶׁהוֹזַק לְקַבֵּל פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב בְּדֹרֶךְ

'אם בְּרַךְ תִּבְרַכְנִי' (דברי הימים א ה, י),
בְּפָרְיָה וּרְבִיָּה.

וְכֵן מְצִינֵנו שֶׁהַבְּרָכָה הָרֵאשׁוֹנָה הַבָּאָה
בַּתּוֹרָה הִיְתָה בְּפָרְיָה וּרְבִיָּה,
בְּדַכְתִּיב (בראשית א, כב) 'וַיְבָרֶךְ אֹתָם
אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ' וְכֵן, וְהָכִי

וַיֹּשֶׁ לֹאמֵר, שֶׁהַמּוֹבֵן הָרֵאשׁוֹן וּפְשָׁט
הַבְּרָכָה, רָצָה לֹאמֵר, בְּנִים, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב
(תהלים קכו, ג) 'הִנֵּה נַחֲלַת ה' בְּנִים', וְהִדָּר
(שם קכח, ד) 'הִנֵּה כִי כֵן יִבְרַךְ גֹּבֵר' וְכוּ',
וְהָכִי נִמְי דְרִשׁוּ בְּפָרֶק קִמָּא דְתַמּוּרָה
(טו, א) 'הָבָה לִי בְרָכָה' (שופטים א, טו),

זרע שְׁמִשׁוֹן הַמְּבֹאָר

נחלתו^{קפ}, וְהָדָר - ולאחר מכן כתוב עוד
(שם קכח, ג-ד) 'בְּנֵיךָ פִּשְׁתְּלֵי זֵיתִים סָבִיב
לְשִׁלְחָנְךָ, הִנֵּה כִי כֵן יִבְרַךְ גֹּבֵר יִרְאֵה ה'
וְכוּ'^{קפ}, הרי שעיקר הברכה הם הבנים.
וְהָכִי נִמְי דְרִשׁוּ בַגְמֵרָא בְּפָרֶק קִמָּא דְתַמּוּרָה
(טז, א) את הפסוקים 'הָבָה לִי בְרָכָה' (שופטים
א, טו)^{קפ} 'אם בְּרַךְ תִּבְרַכְנִי' (דברי הימים א ה,
י)^{קפ}, בְּפָרְיָה וּרְבִיָּה^{קפ}.

וְכֵן מְצִינֵנו שֶׁהַבְּרָכָה הָרֵאשׁוֹנָה הַבָּאָה
בַּתּוֹרָה הִיְתָה בְּפָרְיָה וּרְבִיָּה, בְּדַכְתִּיב
(בראשית א, כב)^{קפ} 'וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים פְּרוּ וּרְבוּ' וְכֵן.

צִיּוּנִים וּמְקוּרֹת

יחא בי מיחוש ראש ומיחוש אזנים ומיחוש עינים,
'לבלתי עצבי' שלא ישגבני יצר הרע מלשנות, אם אתה
עושה כן, מוטב. ואם לאו, הריני הולך בנסיסי לשאול,
זיבא לו אלקים את אשר שאל'. קה. לשון הפסוק,
'וַיֹּאמֶר לוֹ הָבָה לִי בְרָכָה כִּי אֶרְץ הַנֶּגֶב נִתְּנָה וְנִתְּנָה
לִי גֹלַת מִים וַיִּתֵּן לָהּ כְּלָב אֶת גֹּלַת עֲלִיּוֹת וְאֶת גֹּלַת
תַּחְתִּיּוֹת'. ראה עין יעקב בתמורה שם שהביא פסוק זה,
אמנם צ"ע, שלא נתפרש הפסוק לענין פריה ורביה.
קו. לשון הפסוק, 'וַיִּקְרָא יַעֲבֹץ לְאֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
אִם בְּרַךְ תִּבְרַכְנִי וְהִרְבִּיתִי אֶת גְּבוּלֵי וְהִזְתָּה יָדְךָ עָמִי
וְעֲשִׂיתִי מְרָעָה לְבִלְתִּי עֲצָבִי וַיִּבֵּא אֱלֹקִים אֶת אֲשֶׁר
שָׁאֵל. קו. וראה עוד במשנה (מעשר שני פ"ה מ"ג)
דרשו את הפסוק (דברים כו, טו) 'השקיפה ממעון
קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל', בבנים
ובבנות. ובמדרש (במדב"ר יא, ה) דרשו את הפסוק
(במדב"ר ו, כד) 'יברכך' בבנים. קה. לשון הפסוק,

עיקר הברכה והקללה שבכל פסוק
היא בפריה ורביה

וַיֹּשֶׁ לֹאמֵר, שְׁלַכְךָ לַגְּבִי עוֹבֵד לֹא
פִירְשׁוּ אֶת הַבְּרָכָה בַּעֲנִין אַחֵר, אֵלֹא
שֶׁהַבְּרָכָה הִיְתָה לַעֲנִין הַבְּנִים, מִשׁוּם
שֶׁהַמּוֹבֵן הָרֵאשׁוֹן וּפְשָׁט הַבְּרָכָה רָצָה לֹאמֵר,
בְּנִים - בַּפְּשִׁיטוֹת פִּירוּשׁ הַבְּרָכָה הָאִמּוּר
בְּכָל פְּסוּק הֵינּוּ שִׁיתְכַּרְךָ הָאָדָם בְּבָנִים,
שִׁמְשַׁמְעוֹתוֹ 'פְּרִיָה וּרְבִיָּה' וְהֵינּוּ שִׁיתְרַבְּהָ
זַרְעוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (תהלים קכו, ג) 'הִנֵּה נַחֲלַת
ה' בְּנִים שְׁכָר פְּרִי הַבְּטָן' - הַטּוֹב שִׁיתֵן
הָאֵל לִידִידוֹ בַּעֲוֹלָם הַזֶּה הֵם הַבְּנִים, וְהֵם

אכסניא ודרש זיבךך ה' את עבד אדם (הגתי) בעבור
ארון האלקים, והלא דברים קל וחומר, ומה ארון שלא
אכל ושתה, אלא כבוד ורביץ לפניו, כך, המארח תלמיד
חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו, ומהנהו מנכסיו על
אחת כמה וכמה. מאי היא ברכה שברכו, אמר רב
יהודה בר זבידא, זו חמות ושמונה כלותיה, שילדו
ששה ששה בכרס אחד וכו'. קב. ע"פ רד"ק שם.
קג. כך נראה לכאורה לפרש דברי רבינו, שהביא שתי
ראיות מפסוקים בתהלים שעיקר הברכה הם הבנים,
אחת ממה שכתוב 'הנה נחלת ה' בנים', והיינו שעיקר
נחלתו ית' שהוא מנחיל לעושי רצונו הם הבנים.
והראיה השנית, ממה שבסמוך לפסוק 'בניך כשתלי
זיתים' נאמר 'הנה כי כן יבורך גבר ירא ה''. קד. לשון
הגמרא, רבי יהודה הנשיא אומר, 'אם ברך תברכני'
בפריה ורביה, 'זהרביית את גבולי' בבנים ובבנות,
והיתה ירך עמדי' במשא ובמתן. 'ועשית מרעתי' שלא

היא מחמת שהקדוש ברוך הוא אוהב אותו וחסדו וחסדו להטיב לו ולתתו, אם כן, הוא רוצה שירבו כמותו. ולהפך, למי ששונא, מקללו שלא יתרבה, כמו הנחש.

אבל באברהם ואיוב אי אפשר לפרש כך, שהרי באברהם

זרע שמשון המבואר

ורביה הוא מבואר, שהואיל שהברכה היא מחמת שהקדוש ברוך הוא אוהב אותו, וחסדו וחסדו להטיב לו ולתתו – לאדם שאוהבו ומתברך על ידו, אם כן, בודאי הוא רוצה שירבו כמותו – שיתרבו ממנו בני אדם שיהיה אוהבם כמותו^{ק"א}. ולהפך, למי שהקב"ה שונא, הרי הוא מקללו שלא יתרבה – שאין הקב"ה רוצה שיתרבו בני אדם שהוא שונאם, כמו הנחש שנתקלל שלא יתרבה זרעו.

אברהם כבר התברך בפריה ורביה וצריך לפרש הברכה על המתחבר עמו

אבל באברהם ואיוב אי אפשר לפרש כך, שהברכה היא על פריה ורביה^{ק"ב},

ציונים ומקורות

כמה שהבהמה ארוהה יותר מן החיה, כשם שהבהמה נתקללה מן החיה על אחת שבע, שימי עיבורו של חמור [בהמה] הם שנה, וזה עולה לשבע פעמים ימי עיבורה של חתול [חיה] שהם ג"ב יום, שהרי בשנה יש ז' פעמים ג"ב, כך נתקלל הנחש מן הבהמה, כגון מבהמה גסה טמאה, אחד לשבע, שימי עיבורה של בהמה טמאה גסה היא י"ב חדש, וימי עיבורו של נחש הם שבע שנים. קיא. הושה לדברי רבינו, מה שכתב בנפש החיים (לרבי חיים מוואלוז'ין זצ"ל, ש"ב פ"ב), ש'ברוך' הוא לשון תוספת וריבוי. קיב. יש לעיין, הלא לעיל בסמוך כבר ביאר רבינו שאברהם ואיוב אין צורך לברכסם, שהם כבר מבורכים מעצמם.

נמי בנח אחר המבול (שם ט, א) 'ויברך' וכו', והקללה הראשונה הבאה בתורה, היא קללת נחש דכתיב ביה (שם ג, יד) 'ארור אתה מפל הבהמה' וכו', שענינה הוא מעוט פריה ורביה, שהנחש אינו מוליד פי אם לשבע שנים (בכורות ה, א).

והטעם מבואר, שהואיל שהברכה

נמי – ועוד כתוב בנח אחר המבול (שם ט, א) 'ויברך וכו' את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ'.

והקללה הראשונה הבאה בתורה, היא קללת נחש שקללו הקב"ה על החטא של עץ הדעת, דכתיב ביה (שם ג, יד) 'ארור אתה מפל הבהמה' ומפל חית השדה', שענינה הוא מעוט פריה ורביה, שהנחש אינו מוליד פי אם אחד לשבע שנים – אחרי שבע שנות הריון, כמבואר בגמרא (בכורות ה, א)^פ.

הקב"ה מברך את אוהבו שירבו ממנו כמותו והטעם שעיקר הברכה היא בפריה

'ויברך אתם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ'. קט. לשון הפסוק, 'ויאמר ה' אלקים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מפל הבהמה ומפל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך'. קי. לשון הגמרא, נחש לשבע שנים [ימי עיבורו הם שבע שנים] וכו'. מנא הני מילי, אמר רב יהודה אמר רב וכו', שנאמר 'ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה', אם מבהמה נתקללה, מחיה לא כל שכן, אלא לומר לך, כשם שנתקללה הבהמה מחיה אחד לשבעה, ומאי ניהו חמור מחתול, כך נתקלל הוא מבהמה אחת לשבע, דהוה ליה שב שני בפירושו, הנחש ארור מכל הבהמה,

כְּתִיב קִדְם (בראשית יב, ב) 'וְאֶעֱשֶׂה לְגֹי גְדוֹל' דְּהִינּוּ בְרַכְתָּ, דְּמִשְׁמַע דְּוָקָא מַעֲשֵׂה וּבְאִיּוֹב 'מַעֲשֵׂה יְדִיו.

זרע שמשון המבואר

שְׁתַּרְי בְּאִבְרָהָם כְּבַר כְּתִיב קִדְם (בראשית יב, ב) ^{ק"י} 'וְאֶעֱשֶׂה לְגֹי גְדוֹל', דְּהִינּוּ בְרַכְתָּ הַבְּנִים, וְרַק אַחַר כֵּךְ כְּתוּב 'וְאֶבְרָכְךָ', וּבֹדָאֵי שְׁבַרְכָה זֹא אֵינָה עַל פְּרִיָה וּרְבִיָה. וּבְאִיּוֹב כְּתוּב (איוב א, י) ^{ק"י} 'מַעֲשֵׂה יְדִיו הַתְּבָרְכוּ וְלֹא בְּנִיּוֹסֵי. וְעַל כֵּן פִּירְשׁוּ חַז"ל, שֶׁהַכּוּוּנָה שֶׁאִבְרָהָם וְאִיּוֹב הַתְּבָרְכוּ בַכֵּךְ שֶׁגַם כָּל מִי שֶׁהִתְחַבֵּר עִמָּם, הַתְּבָרְךְ.

ציונים ומקורות

לְגֹי גְדוֹל וְאֶבְרָכְךָ וְאֶנְדְּלָה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּרַכָּה. קִיד. לְשׁוֹן הַפְּסוּק, 'הֲלֹא אֵת אֶתָּה שְׁכַת בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל אֲשֶׁר לוֹ מְסָבִיב מַעֲשֵׂה יְדִיו בְּרַכְתָּ וּמְקַנְהוּ פְּרִץ בְּאֶרֶץ. קטו. בלשון הכתוב כאן, מִשְׁמַע בְּפִירוּשׁ שֶׁהַכּוּוּנָה כְּפִשׁוּטוֹ, וְלֹא לְבָנָיו, וְלֹכֵן בֹּדָאֵי דֵאִין לְפָרֵשׁ הַכְּתוּב כְּפִי שְׁדָרְשׁוּ חַז"ל (שְׁבַת לֵב, ב) שֶׁמַּעֲשֵׂה יְדִיו שֶׁל אָדָם, הֵינּוּ בְּנָיו וּבְנוֹתָיו.

וַיִּתְּכֵן לְבָאָר, שְׁדַבְרִיו לְעִיל הֵם לְעַנִּין בְּרַכָּה כְּלָלִית שִׁיָּהָ אָדָם מְבוּרָךְ, מֵה שְׁאִין כֵּן עֲתָה שְׁבִיאָר שֶׁהַכּוּוּנָה עַל בְּרַכָּה מִיּוֹחַדַת בְּדַבֵּר מִיּוֹחַד, בֹּדָאֵי שְׁשִׁיךְ כֵּךְ גַּם אֶצֶל אִבְרָהָם וְאִיּוֹב, כִּי אִף שֶׁהֵם מְבוּרָכִים אֲפֹשֶׁר לְהוֹסִיף לָהֶם הַרְבֵּה בְּאוֹתוֹ דְּבַר, וְכִיּוֹן שֶׁסַּתֵּם בְּרַכָּה הֵינּוּ בְּדַבֵּר מִיּוֹחַד בְּעַנִּין הַבְּנִים, שׁוֹב הוֹצֵרְךָ רַבְּנוּ לְבָאָר מְדוּעַ דְּבַר זֶה לֹא הָיָה שְׁשִׁיךְ אֶצֶל אִבְרָהָם. קיג. לְשׁוֹן הַפְּסוּק, 'וְאֶעֱשֶׂה